

RADUJEM SE DANAŠNJEM  
SEMINARU I ZAJEDNIČKOJ  
RASPRAVI.

BAŠ ME ZANIMA ŠTO  
ĆU DANAS ZANIMLJIVO  
NAUČITI.

RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

JEDVA ČEKAM DA  
UPOZNAM SVOJE  
KOLEGICE I KOLEGE.



# INKLUZIVNO OBRAZOVANJE ODGOJITELJA DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI: PRIRUČNIK ZA SVEUČILIŠNE NASTAVNIKE

IMPRESUM:

Izdavač: Ured UNICEF-a za Hrvatsku

Autori: prof. dr. sc. Dejana Bouillet, doc. dr. sc. Danijela Blanuša Trošelj, izv. prof. dr. sc. Sanja Skočić Mihić, doc. dr. sc. Vilko Petrić

Urednica: dr. sc. Ivana Čosić, voditeljica programa za obrazovanje, UNICEF Hrvatska

Recenzenti: prof. dr. sc. Marija Sablić, doc. dr. sc. Ivana Visković

Lektura: prof. dr. sc. Emina Berbić Kolar, znanstvena savjetnica

Grafičko oblikovanje i ilustracije: Centar pažnje, Vanja Nikolić

ISBN: 978-953-7702-66-3

Sva prava zadržava izdavač. Prilikom korištenja citata i materijala iz ove publikacije, molimo navedite izvor. Za sve se obavijesti možete obratiti izdavaču. Ova publikacija ne izražava nužno službene stavove UNICEF-a.

Priručnik za sveučilišne nastavnike ***Inkluzivno obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi*** nastao je u okviru programske suradnje Ureda UNICEF-a za Hrvatsku i Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Ured UNICEF-a za Hrvatsku zahvaljuje svim građanima i poduzećima koji svojim donacijama podupiru rad Ureda UNICEF-a za Hrvatsku te su omogućili izradu ove publikacije.

Suradnici:

doc. dr. sc. Tijana Borovac

izv. prof. dr. sc. Lidija Cvikić

dr. sc. Toni Maglica, znanstveni suradnik

doc. dr. sc. Ida Somolanji Tokić

Sanja Tatković

Vedrana Vučković

INKLUZIVNO OBRAZOVANJE ODGOJITELJA DJECE  
RANE I PREDŠKOLSKE DOBI:  
PRIRUČNIK ZA SVEUČILIŠNE NASTAVNIKE

# Sadržaj

PREDGOVOR .....	6
IZ RECENZIJA.....	7
INKLUZIVNO VISOKOŠKOLSKO OBRAZOVANJE .....	10
Univerzalni dizajn učenja .....	16
INICIJALNO INKLUZIVNO OBRAZOVANJE ODGOJITELJA .....	19
Skupovi kompetencija za inkluzivno obrazovanje odgojitelja .....	20
INKLUZIVNA VISOKOŠKOLSKA NASTAVA U INICIJALNOM OBRAZOVANJU ODGOJITELJA.....	25
Jezik i konstrukcija uvjerenja i predrasuda .....	26
MOGUĆNOSTI RAZVOJA KOMPETENCIJA ODGOJITELJA ZA INKLUZIVNO OBRAZOVANJE U INICIJALNOM OBRAZOVANJU .....	32
Uvažavanje različitosti u inicijalnom obrazovanju odgojitelja.....	33
Podržavanje učenja i razvoja svih studenata u inicijalnom obrazovanju odgojitelja ...	38
Fleksibilnost poučavanja u inicijalnom obrazovanju odgojitelja.....	46
Suradnja i timski rad u inicijalnom obrazovanju odgojitelja .....	51
Kontinuirani osobni i profesionalni razvoj u inicijalnom obrazovanju odgojitelja.....	56
INKLUZIVNA NASTAVA U INICIJALNOM OBRAZOVANJU ODGOJITELJA: PRIMJERI DOBRE PRAKSE.....	63
Kolegij: PROFESIONALNE KOMPETENCIJE ODGOJITELJA .....	64
Kolegij: DIJETE I KREATIVNOST .....	66
Kolegij: INTERKULTURALNA KOMUNIKACIJA .....	68
Kolegij: LUTKARSTVO I SCENSKA KULTURA .....	69
Kolegij: PEDAGOGIJA .....	71
Kolegij: DJEČJA KNJIŽEVNOST .....	73

Kolegij: INTEGRIRANE METODIKE .....	75
Kolegij: INKLUZIVNI DJEČJI VRTIĆ .....	76
Kolegij: INFORMACIJSKA I KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA U ODGOJU I OBRAZOVANJU.....	78
Kolegij: INTEGRIRANI PREDŠKOLSKI KURIKUL .....	79
LITERATURA .....	81

# Predgovor

Kako suvremena društva postaju sve raznolikija, tako obrazovni sustavi diljem svijeta nastoje odgovoriti na važna pitanja u oblikovanju procesa učenja i poučavanja koje ima obilježja inkluzivnoga obrazovanja. Specifična kultura svakoga dionika odgojno-obrazovnoga procesa, od ranoga i predškolskoga do visokoškolskoga obrazovanja, kroz međusobne interakcije oblikuje kulturu odgojno-obrazovne ustanove. Upravo uvažavanje različitosti i zalaganje za pravednost, kao i druge komponente inkluzivnosti odgojno-obrazovnih okruženja doprinose razvoju kulture ustanova i sustava koji mogu kvalitetnije odgovoriti na potrebe suvremenoga europskog obrazovnog prostora. Ključnu ulogu u tom procesu imaju visoka učilišta, osobito ona koja školuju buduće poučavatelje na svim razinama i u svim odgojno-obrazovnim kontekstima.

Osiguravanje iskustva inkluzivnoga obrazovanja upućuje na potrebu promjene institucijske kulture koja će svim studentima i studenticama omogućiti smisleno učenje te stjecanje kompetencija za profesionalno djelovanje u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju tako da mogu primjereno odgovoriti na različite odgojno-obrazovne potrebe djece raznolikih razvojnih, zdravstvenih, kulturnih, ekonomskih, obiteljskih i drugih obilježja.

Svijest o potrebi poticanja promjena u inicijalnom obrazovanju odgojitelja djece rane i predškolske dobi, kako bi ono u većoj mjeri bilo usklađeno s komponentama inkluzivnoga obrazovanja, motivirala je suradnju Ureda UNICEF-a za Hrvatsku i Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Suradnja je usmjerena prema unaprjeđivanju inkluzivnosti inicijalnoga obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi. Priručnik, koji je pred vama, jedan je od rezultata te suradnje. Nastao je zajedničkim djelovanjem sveučilišnih nastavnika s pet uključenih visokih učilišta (Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli). Priručnikom se nastoji odgovoriti na pitanje kako sveučilišni nastavnici u visokoškolskom kontekstu mogu pridonositi razvoju kompetencija studenata za inkluzivno obrazovanje, promovirajući različitosti, ravnopravnost i pravednost u svim komponentama sveučilišne nastave. Priručnik obrazlaže i nudi primjere dobre prakse sveučilišnih nastavnika koji su provjereni u neposrednom radu sa studentima.

Nadamo se da će ovaj priručnik dokazati svoju vrijednost u svakodnevnoj primjeni sveučilišnih nastavnika i doprinijeti boljoj kvaliteti učenja i poučavanja što je jamstvo uspješnosti svih studenata i studentica u promociji inkluzivnih vrijednosti i uvjerenja.

predstojnica Ureda UNICEF-a  
za Hrvatsku:



Regina M. Castillo

dekan Učiteljskoga fakulteta  
Sveučilišta u Zagrebu:



prof. dr. sc. Siniša Opić

# Iz recenzija

Namjera Priručnika u poticanju sveučilišnih nastavnika na promišljanje vlastite prakse i pružanje podrške u afirmaciji inkluzivnih načela i vrijednosti, realizirana je kroz brojne ideje u Priručniku za implementaciju inkluzivnih strategija, metoda, tehnika i sadržaja inicijalnog obrazovanja odgojitelja u visokoškolskoj nastavi... Posebno je značajna koncepcija Priručnika za sveučilišne nastavnike koji na jednom mjestu mogu pronaći primjere inkluzivne odgojno-obrazovne prakse koju sveučilišni nastavnici realiziraju u sklopu studijskih programa za obrazovanje prvostupnika i magistara RPOO. Tako je kroz konkretne primjere kolegija na studijima RPOO-a prikazana široka mogućnost primjene inkluzivnog obrazovanja u sveučilišnoj nastavi... Koncepcija Priručnika poticajna je za aktivno učenje pa vjerujem da će se, osim na policama sveučilišnih nastavnika, pronaći i na policama svih onih koji se (ne)posredno bave promoviranjem inkluzivne odgojno-obrazovne prakse i nastoje njegovati znanja, vještine i vrijednosti povezane s inkluzivnim odgojem i obrazovanjem... Priručnik potiče na razvijanje temeljnih kompetencija budućih odgojitelja za cjeloživotno učenje, a koje su ujedno i važne u poticanju odgovornog ponašanja, pozitivnog i tolerantnog odnosa prema drugima, međuljudsku i međukulturnu suradnju kao i na prihvaćanje različitosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Inkluzivno obrazovanje odgojitelja doprinijet će u budućnosti implementaciji inkluzivnih sadržaja u kurikulumu vrtiće, shvaćajući dijete kao aktivnog građanina zajednice koji ima vlastita prava. Očekujem da će ova publikacija biti koristan materijal za sveučilišne nastavnike kako u pogledu razvoja znanja tako i metoda poučavanja inkluzivnog obrazovanja i potaknuti ih na propitivanje osobnih stavova, znanja i vještina za inkluzivno obrazovanje odgojitelja.

izv. prof. dr. sc. Marija Sablić

Priručnik je znanstveno relevantan i primjeren za praktičnu primjenu u sustavu visokoškolskog inicijalnog obrazovanja odgajatelja. Promiče inkluziju kao jednakopravno sudjelovanje svakog pojedinca ne izdvajajući pojedine društvene grupe. Inkluzivnost se tumači kao dimenzija kulture i kao odlika kvalitetnog obrazovanja. Inkluzivno obrazovanje prepoznaje se kao prediktor pravednog društva usmjerenog na dobrobit svakog pojedinca te, posljedično, društva u cjelini. Temeljni pojmovi inkluzivnog obrazovanja determinirani su u okviru zakonske legislative i pristupa socijalne pedagogije. Znanstveno utemeljeno pojašnjene su i pojedine nedoumice (primjerice, univerzalni dizajn učenja)... Priručnik odgovara i na praktične mogućnosti. Sve znanstveno relevantne postavke inkluzivnog obrazovanja potkrijepljene su primjerima kvalitetne prakse. Upoznavanje s različitim paradigmatama, primjerice perspektivom odgajatelja, olakšava razumijevanje te može biti polazište djelovanja.... Priručnik, uz cjelovitu studioznu obradu teme, sadrži nove sadržaje koji opravdavaju objavu ovog djela. Društvena dobrobit publiciranja ovog Priručnika je neosporna – tema je relevantna, pristup znanstveno utemeljen, a primjeri aktualni, životni i konstruktivni. Jasno i nedvosmisleno ističe se značaj inkluzivnih vrijednosti i prakse te iskustva kao prediktora afirmativnih inkluzivnih stavova. Tumačenjem temeljnih pojmova i potkrjepom primjera prakse može doprinijeti osnaživanju primarno sveučilišnih nastavnika, ali i svih drugih dionika odgojno-obrazovnog procesa.

doc.dr.sc. Ivana Visković

# Uvod

U ovom se priručniku:

- **pojam odgojitelj** odnosi na odgojitelje djece rane i predškolske dobi obaju spolova neovisno o razini obrazovanja
- **pojam student** odnosi na sve osobe obaju spolova koje sudjeluju u odgojno-obrazovnom procesu radi stjecanja visokoškolske kvalifikacije
- **pojam inkluzivno obrazovanje** odnosi na obrazovanje usmjereno prema razvoju punoga potencijala svakoga studenta prepoznajući i uklanjajući prepreke kvalitetnom učenju.

Ovaj je priručnik usmjeren na visokoškolsko obrazovanje odgojitelja. Njegova je namjera potaknuti sveučilišne nastavnike na promišljanje vlastite prakse i podržavanje afirmacije inkluzivnih načela i vrijednosti, kako bi primjereno odgovorili na različitosti studentske populacije i doprinosili razvoju kompetencija studenata za prakticiranje inkluzivnoga ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (RPOO). Priručnik nudi ideje za implementaciju inkluzivnih strategija, metoda, tehnika i sadržaja inicijalnoga obrazovanja odgojitelja u visokoškolskoj nastavi.

Priručnik je nastao u okviru programa ***Unaprjeđivanje inkluzivnosti inicijalnoga obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi*** koji se provodi od veljače 2020. na pet hrvatskih visokih učilišta, temeljem sporazuma o suradnji Ureda UNICEF-a za Hrvatsku i Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Program je razvijen u sklopu Nacionalnoga programa Ureda UNICEF-a za Hrvatsku (2017. - 2021.) kao doprinos jačanju nacionalnih kapaciteta za afirmaciju i razvoj visokokvalitetnih, nediskriminacijskih i pristupačnih usluga djeci rane i predškolske dobi u kontekstu RPOO-a.

Osnovni su ciljevi programa:

- unaprjeđivanje kapaciteta sveučilišnih nastavnika na pet visokih učilišta za inkluzivno inicijalno obrazovanje odgojitelja (u konceptualnom i praktičnom smislu) i
- osiguravanje inkluzivnoga okruženja i nastavnih materijala za implementaciju inkluzivnoga inicijalnog obrazovanja odgojitelja na pet visokih učilišta.

Ovo je treća publikacija Ureda UNICEF-a za Hrvatsku nastala u sklopu programa. Prva publikacija ***Kurikul za edukatore sveučilišnih nastavnika*** autorica Vlatke Domović, Sanje Brajković i Dejana Bouillet osnova je razvoja kompetencija za planiranje i realizaciju inkluzivnih studijskih programa. Potreba za razvojem nastavničkih kompetencija za inkluzivno obrazovanje prepoznata je u drugoj publikaciji naziva ***Analiza inkluzivnosti studijskih programa za inicijalno obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi***, autora Dejana Bouillet, Darka Hrena, Tonija Maglice i Esmeralde Sunko. Rezultati te analize ukazuju na veliku nekonzistentnost i nedovoljno konstruktivno poravnanje elemenata studijskih programa. To se nepovoljno odražava na mogućnosti razvoja kompetencija odgojitelja za praktičnu implementaciju inkluzivnoga obrazovanja u profesionalnom radu. Zato je potreba za unaprjeđivanjem inkluzivnosti studijskih programa za inicijalno



obrazovanje odgojitelja nedvojbena.

Koristeći iskustva studenata i nastavnika s pet visokih učilišta u Republici Hrvatskoj prepoznate su poteškoće i mogućnosti unaprjeđivanja inkluzivnosti visokoškolskoga obrazovanja odgojitelja. Primjeri o inkluzivnosti sveučilišne prakse prikupljeni su tijekom projektnih aktivnosti. Provedeni su polustrukturirani intervjui sa studentima i sveučilišnim nastavnicima koje su vodili suradnici u izradi ovoga priručnika. Studenti su u pisanom obliku odgovarali na pitanja o vlastitim iskustvima u kojima su se osjećali neuvaženo i neuključeno u obrazovni proces, a nastavnici su opisivali načine na koje studentima nastoje osigurati inkluzivno iskustvo učenja.

Nadovezujući se na prethodne publikacije, u priručniku su kratko objašnjeni koncepti visokoškolskoga inkluzivnog obrazovanja i inkluzivnoga inicijalnog obrazovanja odgojitelja. Prikazani su i objašnjeni skupovi kompetencija odgojitelja za inkluzivni RPOO. Središnji sadržaj priručnika posvećen je odgovoru na pitanje kako, temeljem postojećih nastavničkih praksi, sveučilišni nastavnici mogu doprinositi razvoju kompetencija odgojitelja za inkluzivno obrazovanje. Na temelju definiranih skupova kompetencija za inkluzivni RPOO, nude se smjernice i prijedlozi za planiranje i realizaciju inkluzivne visokoškolske nastave. Na kraju su izdvojeni i detaljnije prikazani primjeri inkluzivne odgojno-obrazovne prakse koju sveučilišni nastavnici realiziraju u sklopu studijskih programa za obrazovanje prvostupnika i magistara RPOO-a.

Vjerujemo da će sadržaj ovoga priručnika potaknuti i motivirati sveučilišne nastavnike na osobni doprinos unaprjeđivanju inkluzivnosti inicijalnoga obrazovanja odgojitelja, korištenjem smjernica i ideja koje se u njemu nalaze.

# Inkluzivno visokoškolsko obrazovanje

Inkluzivno obrazovanje je globalna obrazovna politika koja se temelji na pravu pojedinaca da ravnopravno sudjeluje u odgojno-obrazovnom procesu. Inkluzivni model obrazovanja u demokratskim društvima podržava različitosti tako da svakom pojedincu osigurava pravo na jednake obrazovne mogućnosti i razvoj. Inkluzivno obrazovanje nije ograničeno na određene ciljane skupine ili dimenzije raznolikosti pojedinaca, nego podrazumijeva pristupačno i relevantno obrazovanje za sve.

Budući da je inkluzivno obrazovanje prioritet obrazovnih politika i praksi kako na društvenoj i institucionalnoj, tako i na individualnoj razini, važno je kreiranje inkluzivnoga visokoškolskog obrazovanja. Ono, prije svega, treba odgovoriti na potrebe sve veće različitosti među studentima. Uvažavanje različitosti među studentima znači prepoznavanje različitih identiteta i njihovih odgojno-obrazovnih potreba u četirima dimenzijama grafički prikazanim na 1. slici.

<b>OBRAZOVNA RAZLIČITOST</b> <ul style="list-style-type: none"><li>• ulaznih kompetencija</li><li>• prijašnjeg obrazovanja</li><li>• vještina, sposobnosti, znanja</li><li>• obrazovnih i životnih iskustava</li><li>• stilova učenja</li></ul>	<b>OSOBNA RAZLIČITOST</b> <ul style="list-style-type: none"><li>• identiteta</li><li>• samopouzdanja i samopoimanja</li><li>• motivacije, aspiracija, očekivanja</li><li>• stavova i interesa</li></ul>
<b>SOCIJALNA RAZLIČITOST</b> <ul style="list-style-type: none"><li>• dobi</li><li>• ekonomskih uvjeta</li><li>• sposobnosti/teškoća</li><li>• zaposlenosti</li><li>• geografske pristupačnosti</li><li>• pristupačnosti informacijske tehnologije</li><li>• obiteljskog statusa</li></ul>	<b>KULTURNA RAZLIČITOST</b> <ul style="list-style-type: none"><li>• materinjeg jezika</li><li>• vrijednosnih orijentacija</li><li>• kulturalnog kapitala</li></ul>

Slika 1. Dimenzije različitosti i odgojno-obrazovnih potreba studenata (prema Thomas i May, 2010)

Očekuje se prepoznavanje i uvažavanje različitosti svakog studenta u svim četirima dimenzijama. U obrazovnoj je dimenziji potrebno uzeti u obzir različite ulazne kompetencije studenata, obrazovna postignuća, stečene kvalifikacije i obrazovne ambicije, znanja, vještine, stavove, sposobnosti, obrazovna i životna iskustava i stilove učenja. U osobnoj je dimenziji potrebno usmjeravanje na prepoznavanje različitosti u identitetu studenta, njegove razine samopouzdanja, samopoimanja, motivacije, težnji, očekivanja, stavova i interesa.

Različitosti u socijalnoj dimenziji uočavaju se kroz razlike u dobi studenata, socijalno-ekonomskom porijeklu, obilježjima prebivališta, obiteljskim prilikama, sposobnostima i/ili teškoćama i ostalom. U kulturološkoj dimenziji razlike su među studentima vidljive u odnosu na materinski jezik, vrijednosne orijentacije, kulturni kapital i slično.

Prethodna iskustva i postignuća studenta u bilo kojoj od navedenih dimenzija utječu na jedinstvenost svakog studenta i formiranje njegovoga identiteta koji je potrebno poštivati. Navedene razlike među pojedincima, mogu biti, i bile su povijesno, razlogom diskriminacije i uskraćivanja prava osobama na sudjelovanje u zajednici u različitim oblicima.

U suvremenom društvu pozitivni zakonski propisi reguliraju zaštitu od diskriminacije. Zakonom o suzbijanju diskriminacije (Narodne novine, 85/08; 112/12) štiti se i promiče ravnopravnost na temelju etničke pripadnosti, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnoga ili socijalnog podrijetla, imovinskog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenoga položaja, bračnoga ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije, kao najviše vrednote ustavnoga poretka Republike Hrvatske.

Također, sprječava se diskriminacija ili stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe po osnovama navedenima u Zakonu, kao i osobe povezane s njom rodbinskim ili drugim vezama. Sprječava se izravna diskriminacija koja osobu radi nekih njezinih karakteristika stavlja u „nepovoljniji položaj u odnosu na drugu osobu u usporedivoj situaciji“, i neizravna diskriminacija kroz postojanje „naizgled neutralnih odredbi, kriterija ili praksi“ (Domović i sur., 2021: 101).

Važno je istaknuti da je zakonski normirano pravo pojedinca na sudjelovanje u zajednici na ravnopravnoj osnovi i temeljem izjednačenih mogućnosti osnovno načelo inkluzivnoga obrazovanja. Inkluzivnost u visokoškolskoj nastavi odgovornost je svakoga člana sveučilišne zajednice od kojih se očekuje uvažavanje različitosti i izjednačavanje mogućnosti svakog studenta na ravnopravnoj osnovi s drugima, uz obvezu suprotstavljanja bilo kakvoj vrsti diskriminacije.

U ovom se priručniku polazi od stajališta da je visokoškolska ustanova inkluzivna ako je u njoj prepoznatljiva kultura koju karakterizira zajedničko razumijevanje inkluzivnoga procesa u međusobnoj komunikaciji i profesionalnom djelovanju nastavnickoga osoblja (Ortiz Colóni sur., 2018).

Različitosti osoblja i studenata tumače se kao prilika za učenje i razvoj. Izbjegava se grupiranje studenata u unaprijed definirane kategorije prema obilježjima koja mogu znatno otežati sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu (npr. invaliditet, kronična bolest, etnička pripadnost). Studenti se prepoznaju kao osobe sa svojim brojnim specifičnostima i osobinama kojima sudjeluju u razvoju inkluzivne kulture visokoškolske ustanove.

Inkluzivna visokoškolska ustanova afirmira različitost kao vrijednost i vrijednosti socijalne pravde i demokracije kroz kurikulum i nastavni proces. Obilježja inkluzivne visokoškolske ustanove prikazana su na 2. slici.



Slika 2. Obilježja inkluzivne visokoškolske ustanove (prema Romero Chávez i Bowen Quijije, 2018)

Inkluzivnom se visokoškolskom ustanovom upravlja demokratski i transparentno. Ona afirmira vrijednosti socijalne pravde i napretka jer je posvećena kvaliteti nastavnih procesa i znanstvenih istraživanja. U njoj se različitost shvaća kao sinonim za obogaćivanje i pluralnosti.

Inkluzivan studijski program (kurikul) je u svim svojim sastavnicama usmjeren prema podržavanju učenja svih studenata i kreiranju poticajnoga okruženja za učenje jer doprinosi obrazovanju kvalitetnih profesionalaca koji aktivno i kritički participiraju u razvoju pravednoga i uključivoga društva. Takav kurikul podržava razvoj budućih građana za demokratska i socijalno pravedna društva, a sastoji se od četiriju dimenzija (slika 3).



Slika 3. Dimenzije inkluzivnih visokoškolskih kurikula (prema Thomas i May, 2010)

Ako se kurikuli shvaćaju kao cjelokupno iskustvo učenja, tada će inkluzivni kurikuli polaziti od potreba različitih studenata. Smatraju se inkluzivnima ako se različitostima pristupa proaktivno i ako se uzimaju u obzir prilikom implementacije i vrednovanja kurikula, razvoja organizacijske strategije i prakse koje promiču interakcije među studentima različitih iskustava, uvjerenja i osobina.

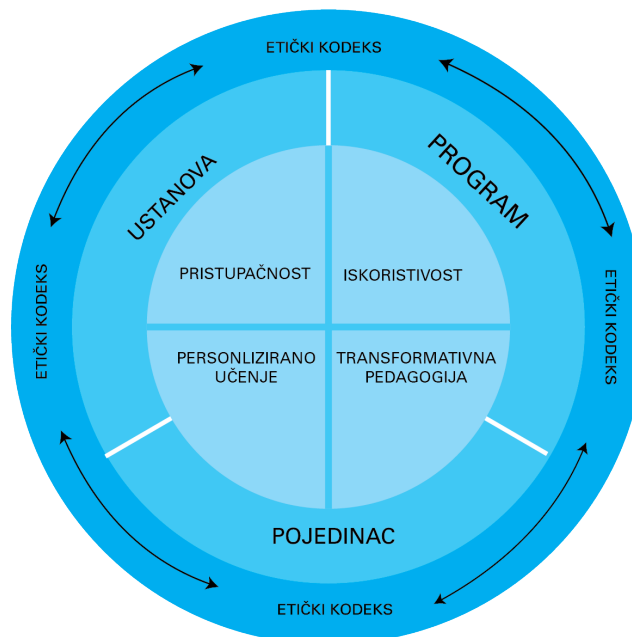
Suprotno proaktivnom pristupu, izostanak uključujućih praksi prema nekim kategorijama studenata znači reaktivan pristup koji je usmjeren na saniranje i ublažavanje posljedica izostanka inkluzivne prakse (O'Donnell, 2016). Umjesto razmatranja mogućnosti usuglašavanja nastavnoga procesa s mogućnostima i iskustvom studenata, u reaktivnom pristupu prevladavaju administrativne procedure koje vode isključivanju studenta iz visokoškolskoga sustava.

Iako se potpuna inkluzivnost studijskih programa za inicijalno obrazovanje ne može ostvariti bez snažne inkluzivne institucionalne politike i razvijenih mehanizama suprotstavljanja različitim oblicima društvene nepravde i diskriminacijskih praksi, primjerena razina inkluzivnosti nastavnoga procesa nedvojbeno predstavlja važan korak u unaprjeđivanju inkluzivnosti svakoga studijskog programa.

U tom je procesu iznimno važno poštivati etički kodeks koji upućuje na alternativno, odgovorno, uvjerljivo djelovanje koje daje odgovore na potrebe studenata u sklopu uzajamnoga odnosa povjerenja i profesionalnosti. Inkluzivnom obrazovanju cilj je ostvariti pretpostavke (Wood, 2015):

- **pristupačnosti** – podrazumijeva osiguravanje sredstava, nastavnih materijala i pedagoške prakse koja je priuštiva i primjerena svakom studentu, na svakoj lokaciji i uz korištenje različite tehnologije
- **iskoristivosti** – odnosi se na povećanje učinaka učenja, pamćenja, kvalitete izvršavanja zadataka, informatičke pismenosti, zaokupljenosti i zadovoljstva studenata
- **individualnosti učenja** – odgovora na različitosti studenata omogućavanjem prilagodbe značajki i funkcionalnosti učenja na temelju individualnih potreba i okolnosti
- **transformativnosti pedagogije** – obuhvaća facilitiranje osobne i društvene transformacije putem osnaživanja sposobnosti studenata da kritički analiziraju dominantnu (opresivnu) kulturu i razvijaju vlastiti način društvene aktivnosti.

Ostvarivanju ciljeva inkluzivnoga obrazovanja doprinose komponente modela inkluzivnoga visokoškolskog obrazovanja koje su prikazane na slici 4.



Slika 4. Komponente modela inkluzivnoga visokoškolskog obrazovanja (prilagođeno prema Wood, 2015)

Sve komponente modela inkluzivnoga visokoškolskog obrazovanja oslonjene su na etički kodeks sveučilišta i potrebu poštivanja načela etičkog kodeksa. Tako primjerice, Etički kodeks Sveučilišta u Zagrebu (2007) propisuje načelo mirnog uživanja prava, načelo poštovanja integriteta i dostojanstva osobe, načelo autonomije znanstvenog, umjetničkog i nastavnog rada, načelo jednakosti i pravednosti, načelo akademske slobode, načelo profesionalnosti i načelo poštovanja zakona i pravnih postupaka.

Osiguravanje pristupačnosti i iskoristivosti nastavnoga procesa, personalizacije učenja i transformativne pedagogije postižu se na razini ustanove, programa i pojedinca. Uloga ustanove i njezine uprave je preuzimanje odgovornosti za razradu i implementaciju procedura i mehanizama pristupačnosti, iskoristivosti, personaliziranosti učenja i transformativnosti pedagogije. Na primjer, uprava može osigurati odgovarajuće prostorno-materijalne uvjete, organizirati edukaciju osoblja, periodično i kontinuirano vrednovati kvalitetu nastavnoga procesa, definirati kriterije izvrsnosti te osigurati dvojezične poruke i informacije u svim prostorima fakulteta. Na razini studijskoga programa ciljevi inkluzivnosti povezani su s definiranim ishodima učenja, predviđenim nastavnim metodama i tehnikama učenja i poučavanja, sadržajem i načinima vrednovanja uspješnosti studenata i nastavnoga procesa. U nastavku priručnika prikazane su različite pedagoške prakse usmjerene načelima inkluzivnosti i primjeni univerzalnoga dizajna u obrazovanju koji doprinose ostvarivanju ovih ciljeva. Na pojedinačnoj razini svaki pojedinac osobno doprinosi stvaranju inkluzivnoga mozaika ustanove, studijskoga programa (kurikula) i međusobnih odnosa. Sveučilišni nastavnici utječu na iskustvo učenja studenata u studijskomu programu pojedinačno i sinergijskim djelovanjem. Iako ne mogu promijeniti prethodno iskustvo svojih studenata,

mogu doprinijeti razvoju inkluzivnoga iskustva učenja. Profesionalno djelovanje svakoga pojedinca rezultat je interakcije osobne filozofije, psiho-socijalnih obilježja, obrazovnoga iskustva učenja i prakse (Forlin, 2012).

U pripremi studenata za učinkovito prakticiranje inkluzivnoga obrazovanja nastavnici trebaju biti usmjereni na osiguravanje uvjeta za odgovarajuće obrazovno iskustvo bogato relevantnim sadržajima i različitim strategijama učenja i poučavanja, kao i vrednovanjem ishoda učenja. Time, svaki nastavnik sinergijski doprinosi razvoju inkluzivne institucijske kulture i kurikula, a inicijalno obrazovanje odgojitelja osigurava da je ukupno iskustvo učenja inkluzivno.

Inkluzivnost u visokoškolskom obrazovanju ogleda se u ukupnosti iskustava koja su utemeljena na inkluzivnim načelima i vrijednostima kroz interakcije pojedinaca. Pri tome osobitu vrijednost ima razvoj konstruktivnih i uvažavajućih međuljudskih odnosa utemeljenih na inkluzivnim vrijednosnim orijentacijama. Svi pojedinci visokoškolskoga obrazovanja, sveučilišni nastavnici i studenti, suštinski su činitelji inkluzivnoga okruženja i nositelji promjena usmjerenih inkluzivnijem društvu kada:

- reagiraju ako se u govoru studenata i/ili nastavnika uoče stereotipi, predrasude i bilo koji izraz diskriminacijskoga govora ili ponašanja
- potiču formalne i neformalne analize i konstruktivne rasprave o obilježjima studijskoga programa radi unaprjeđivanja njegovoga doprinosa razvoju kompetencija studenata za inkluzivno obrazovanje i osiguravanja inkluzivnoga iskustva učenja studenata i
- zagovaraju inkluzivno obrazovanje i inkluzivni kurikulum pri donošenju odluka na visokom učilištu.

Dokazani potencijal za kvalitetno inkluzivno sveučilišno obrazovanje ima učenje i poučavanje usmjereno prema studentu koje je snažno povezano sa zadovoljstvom studenata, zaokupljenošću studenata obrazovanjem i aktivnošću studenata u zajednici (Klemenčić i sur., 2020). Ono je moguće ako se osigura usklađeno djelovanje institucijskih politika, propisa i pravila, fizičkoga okruženja, infrastrukture, kurikula i pedagoške prakse, modela procjena i vrednovanja, podrške studentima i mehanizama osiguravanja kvalitete.

## Univerzalni dizajn učenja

Inkluzivna sveučilišna nastava podrazumijeva primjenu univerzalnoga dizajna učenja koji obuhvaća osmišljavanje nastavnoga procesa, sadržaja kolegija, nastavnoga materijala, aktivnosti studenata i vrednovanja tako da oni budu pristupačni što je moguće širem krugu studenata, bez potrebe dodatnih prilagođavanja pojedinim skupinama studentske populacije.

Primjena univerzalnoga dizajna u praksi obuhvaća tri osnovna gledišta (La, Dyjur, Bair, 2018):

- višestruki načini predočavanja (osiguravanje različitih mogućnosti i načina pristupa kurikulu)
- višestruki načini uključivanja (osiguravanje različitih mehanizama motiviranosti studenata za sudjelovanje i učenje)
- višestruki načini izražavanja (osiguravanje različitih načina provjere usvojenosti ishoda učenja).

**Višestruki načini predočavanja** odnose se na osiguravanje različitih mogućnosti i načina pristupa kurikulu određenoga kolegija. Nastavnik osigurava dostupnost sadržaja u različitim formatima te studente potiče da predlažu i oblikuju forme predstavljanja sadržaja (npr. video i audio zapisi, PowerPoint prezentacije, mentalne mape, slike, relevantni navodi literature, internetske stranice, stimulacije). Podrazumijevaju uporabu kratkih video uradaka ili prezentacije s ključnim temama, pojmovima i konceptima i linkovima na različite izvore informacija koje olakšavaju individualni rad studenata. Također omogućuju široku dostupnost informacija i jasnih uputa o očekivanjima i zadacima koje studenti u određenom razdoblju trebaju obaviti. Višestruki načini predočavanja uključuju i primjenu asistivne (pomoćne) tehnologije, korištenje znakovnoga jezika, Brailleovog pisma ili drugih komunikacijskih tehnika ako to razvojne i zdravstvene specifičnosti studenata zahtijevaju. Pojam **asistivna (pomoćna) tehnologija** odnosi se na svaki proizvod, dio opreme ili sustava, bez obzira na to koristi li se u izvornom, modificiranom ili prilagođenom obliku, radi povećanja, održavanja ili poboljšanja funkcionalnih mogućnosti djece s teškoćama u razvoju/osoba s invaliditetom (Federici, Borsci i Mele, 2013). Kao pomagalo može biti iskorišten svaki predmet koji nas okružuje, ako njegova originalna ili za potrebe korisnika prilagođena namjena omogućuje kvalitetno bolje funkcioniranje osobe.

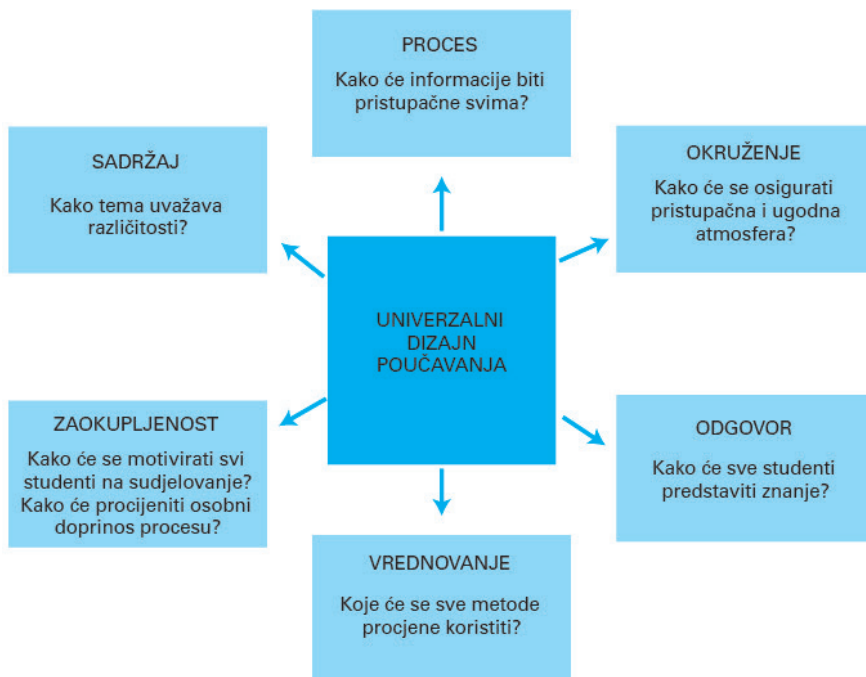
**Višestruki načini uključivanja studenata** odnose se na osiguravanje različitih poticanja motiviranosti studenata na sudjelovanje i učenje. Uključivanje studenata povećava se nuđenjem mogućnosti izbora aktivnosti i razine na kojoj će aktivnost realizirati (osnovna, napredna), kao i izbornih sadržaja koje studenti mogu pojačano proučavati tijekom kolegija, načinima na koje će ostvariti dio ECTS bodova i slično. Važno je poticati studente na davanje povratne informacije i osigurati formativno vrednovanje u usvajanju ishoda učenja, na planiranje učenja i realizaciju zadataka, uz mogućnost dobivanja potpore nastavnika na konzultacijama. Motivaciji studenata pridonosi usmjeravanje studenata kritičkom promišljanju i uključivanju brojnih primjera prilikom objašnjavanja teorije ili drugih konstrukata i gledišta RPOO.

**Višestruki načini izražavanja** odnose se na osiguravanje različitih načina provjere



usvojenosti ishoda učenja. Na primjer, u nekim kolegijima studenti imaju priliku u nastavnom procesu osobno iskustvo prenijeti na neposredan rad s djecom, u drugima mogu birati način izrade zadatka, alate koje će prilikom realizacije nekog zadatka koristiti (npr. izbor digitalnih alata kao što su Word, PowerPoint, Billboard, Jamword), kako će prezentirati svoj rad (npr. usmenom prezentacijom, likovnim radom, glazbeno-scenskim nastupom). U grupnom radu se preporučuje omogućavanje donošenja odluka, postizanja konsenzusa i dogovora, umjesto delegiranja zadatka.

Univerzalni dizajn poučavanja obuhvaća sve sastavnice nastavnog procesa (Slika 5).



Slika 5. Komponente univerzalnoga dizajna učenja (prilagođeno prema Johnstone, 2014)

U praksi, univerzalni dizajn učenja od nastavnika očekuje promišljanje i iznalaženje odgovora na sljedeća pitanja:

- Kako organizirati prostor da bi svima bio pristupačan?
- Kojim strategijama osigurati sudjelovanje svih studenata?
- Kako objasniti pravila i očekivanja?
- Kako prezentirati sadržaj da bi svima bio razumljiv?
- Kako vrednovati postignuća?

Univerzalni dizajn u obrazovanju temelji se na sedam načela univerzalnoga dizajna (Rose i sur., 2006):

- **nepriprisanost** – svim studentima, bez obzira na njihove sposobnosti, omogućeno je sudjelovanje u nastavnom procesu
- **fleksibilnost** - poučavanje je prilagođeno različitim stilovima učenja, širokom rasponu individualnih sklonosti i sposobnosti studenata
- **jednostavnost i intuitivnost** - materijali, informacije i dokumenti su osmišljeni tako da su lako razumljivi i jednostavni za korištenje bez obzira na prethodno iskustvo, znanje, jezične vještine ili trenutnu razinu koncentracije studenata
- **pristupačnost**- nastavni materijali i informacije su predstavljene tako da su dostupne i pristupačne svakom studentu
- **uvažavanje prava na pogreške** - nastavnici su svjesni i uzimaju u obzir to da neki studenti nemaju očekivana predznanja i sposobnosti, što koriste kao priliku za učenje
- **minimalni fizički napor**- uklonjene su sve prepreke koje zahtijevaju pretjerani tjelesni napor studenata
- **upotrebljivost** - fizičko okruženje je takvo da omogućava manipulaciju i korištenje, neovisno o veličini i položaju tijela ili pokretljivosti studenata.

Primjenom ovih načela osigurava se inkluzivnost u obrazovanju, polazi se od načela nepriprisanosti ili inkluzivnoga načela uključivanja svih studenata na ravnopravnoj osnovi i osiguravanju procesa učenja koji je fleksibilan u odnosu na različite potrebe studenata.

Primjena univerzalnoga dizajna u procesu učenja i poučavanja ističe značaj suradničkoga učenja među studentima i kreiranja poticajnoga okruženja za učenje kroz konstruktivne interakcije nastavnika sa studentima i među studentima. One pozitivno utječu na uključenost studenata u učenju te znatno proširuju mogućnosti studijskih programa da pridonose razvoju kompetencija odgojitelja za inkluzivno obrazovanje koje su pretpostavka implementacije inkluzivnih vrijednosti u obrazovnom sustavu.

# Inicijalno inkluzivno obrazovanje odgojitelja

Inicijalno inkluzivno obrazovanje odgojitelja tema je mnogih rasprava i promjena studijskih programa visokoškolskih ustanova diljem svijeta. Njima se nastoji u većoj mjeri odgovoriti na suvremene izazove i potrebe obrazovnih sustava imajući u vidu da su odgojitelji i učitelji ključni čimbenici za osiguravanje kvalitete obrazovanja budućih naraštaja (Forlin, 2012). Važan element inkluzivnoga obrazovanja je inkluzivni kurikulum kojim se inkluzivna načela operacionaliziraju i oživotvoruju u odgojno-obrazovnoj praksi. Radi se o fleksibilnom i relevantnom kurikulumu koji je prilagodljiv različitim karakteristikama djece, a odražava načela univerzalnoga dizajna učenja (Operretti i sur., 2012).

Od inkluzivnih se kurikula za inicijalno obrazovanje odgojitelja očekuje razvoj kompetencija (znanja, sposobnosti i vještina) i razvoj primjerenih inkluzivnih vrijednosnih orijentacija koje su otvorene prema različitostima (Forlin, 2012). Preduvjet je to osiguravanja univerzalnoga prava na inkluzivno obrazovanje koje se u najširem smislu definira kao kvalitetno obrazovanje usklađeno s odgojno-obrazovnim potrebama sve djece (Kim i Lindeberg, 2012). Ono pretpostavlja odgojitelje koji su educirani za (Rodíguez, 2012):

- prepoznavanje i uvažavanje individualnih različitosti djece u odgojno-obrazovnom radu
- kreativni pristup različitostima u specifičnim odgojno-obrazovnim cjelinama
- suradnju sa svim dionicima odgojno-obrazovnoga procesa i
- holistički pristup odgoju i obrazovanju djece.

Očekivani ishod inicijalnoga obrazovanja odgojitelja je visoka razina razvijenosti kompetencija za profesionalno djelovanje u različitim kontekstima RPOO-a. Da bi inkluzivno obrazovanje bilo primjereno ugrađeno u profesionalni identitet odgojitelja, važno je znati da ono nije isključivo fokusirano na posebne odgojno-obrazovne potrebe neke djece/studentata, već odgovara djeci i studentima širokog spektra različitosti u redovnom obrazovnom sustavu. Zbog toga su kompetencije za inkluzivno obrazovanje nužne svim odgojiteljima, kao što je inkluzivno obrazovanje odgovornost svih dionika obrazovnog procesa. Da bi studenti razvili te kompetencije, inkluzivno obrazovanje treba biti polazište planiranja i dizajniranja studijskoga programa i svih njegovih sastavnica (Watkins i Donnelly, 2012).

## Skupovi kompetencija za inkluzivno obrazovanje odgojitelja


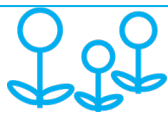



Kompetencije odgojitelja za inkluzivno obrazovanje odnose se na njegova znanja, vještine, stavove i uvjerenja u procesu odgoja i obrazovanja za ostvarivanje maksimalnog razvoja potencijala svakoga djeteta u odgojno-obrazovnoj skupini. Kompetencije se definiraju kao dinamička kombinacija kognitivnih i metakognitivnih vještina, znanja i razumijevanja, međuljudskih, intelektualnih i praktičnih vještina te etičkih vrijednosti (Vlahović-Štetić i Kamenov, 2016). Tri su osnovna elementa od kojih se sastoji svaki skup kompetencija. To su: znanja, vještine i stavovi. Od obrazovanja se očekuje da doprinese usvojenosti određenih znanja ili razine razumijevanja koje omogućuje formiranje profesionalnih stavova te razvoj specifičnih vještina kako bi znanja bilo moguće primjenjivati u praktičnim profesionalnim situacijama.

Europska agencija za posebne odgojno-obrazovne potrebe i inkluzivno obrazovanje (2012) razvila je profil inkluzivnih učitelja koji je primjenjiv i na odgojitelje. Ključnim kompetencijama za inkluzivno obrazovanje smatraju se:

- uvažavanje različitosti djece
- podrška učenju i razvoju sve djece
- suradnja koja se temelji na timskom radu i
- kontinuirano osobno profesionalno usavršavanje.

Taj se okvirni skup kompetencija implementira i specificira za svako obrazovno okruženje, sukladno njegovim specifičnostima. U ovom je priručniku ovaj okvirni skup kompetencija operacionaliziran kroz pet skupina koje nisu u hijerarhijskom odnosu i potrebno ih je tumačiti u skladu s njihovom međusobnom povezanošću i ovisnošću (tablica 1).

Tablica 1. Operacionalizirani skupovi kompetencija odgojitelja za inkluzivno obrazovanje

SKUP KOMPETENCIJA	ZNANJA	VJEŠTINE	STAVOVI
 <p>UVAŽAVANJE RAZLIČITOSTI</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ poznavanje koncepta i načela inkluzivnog obrazovanja</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ primjena tehnika i metoda koje doprinose razvoju konstruktivnih i profesionalnih odnosa sa svim dionicima odgoja i obrazovanja</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ različitosti djece su bogatstvo, izvor i sredstvo odgoja i obrazovanja</li> </ul>
 <p>PODRŽAVANJE UČENJA I RAZVOJA SVAKOG POJEDINCA</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ argumentiranje povezanosti i važnosti akademskog, socijalnog i emocionalnog učenja</li> <li>▪ prosuđivanje povezanosti poučavanja i ostvarivanja ishoda učenja</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ primjena učinkovitih strategija odgoja i obrazovanja (usmjerenih na dijete, a ne na sadržaj)</li> <li>▪ primjena poticajne, svrhovite intrinzične motiviranosti za učenje (kao koncept osobne dobrobiti)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ visoka očekivanja od svakog djeteta</li> <li>▪ uvjerenje o mogućnosti napretka svakog djeteta</li> </ul>
 <p>FLEKSIBILNOST POUČAVANJA</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ prepoznavanje i tumačenje elemenata univerzalnog dizajna učenja te njegovog doprinosa kvaliteti učenja i poučavanja</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ usklađivanje pristupa poučavanju s potrebama, stilovima učenja i mogućnostima (jake strane) djece</li> <li>▪ primjena različitih alata za procjene postignuća i učinkovitosti primijenjenih strategija učenja i poučavanja</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ uvjerenje o mogućnosti postizanja istih ishoda učenja na različite načine</li> </ul>
 <p>SURADNJA</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ poznavanje različitih suradničkih modela i karakteristika/obilježja timskog rada</li> <li>▪ obrazlaganje grupne dinamike</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ suradnja sa širokim spektrom stručnjaka različitih profesija i članovima obitelji djece</li> <li>▪ komunikacijske vještine</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ prihvaćanje različitih mišljenja</li> <li>▪ podržavanje suradničkih ponašanja i razvoja partnerstva</li> <li>▪ prepoznavanje doprinosa grupnog rada osobnoj dobrobiti</li> <li>▪ spremnost na doprinos zajedničkim ciljevima</li> </ul>
 <p>KONTINUIRANI OSOBNI I PROFESIONALNI RAZVOJ</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ prepoznavanje elemenata profesionalnog identiteta odgojitelja</li> <li>▪ argumentiranje vrijednosti osobnog profesionalnog razvoja</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ refleksija i samorefleksija</li> <li>▪ istraživačke vještine</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ internalizirana vrijednost učenja i znanja</li> <li>▪ afirmativno vrednovanje profesionalnog razvoja</li> <li>▪ otvorenost za umrežavanje i rasprave kao optimalnih modela zajedničkog učenja</li> </ul>

**Uvažavanje različitosti** znači uvažavanje svih slojeva identiteta djeteta u skupini. Prepoznaje se u kurikulu i pedagoškoj praksi koja nedvosmisleno poštuje razlike u sposobnostima, mogućnostima i interesima djece, njihovim stilovima učenja i drugim razlikama kao prilikama za obogaćivanje obrazovnih iskustava. Tako se darovitost djeteta, teškoće u razvoju, manjinski kulturni, jezični, religijski ili drugi identitet ne tumače kao prepreka za sudjelovanje u kurikulu i/ili zajednici, nego kao prilika za učenje. Polazi se od činjenice da djecu nije moguće svrstati u unaprijed pripremljene kategorije jer su različiti, zanimljivi, višeslojni, često nepredvidljivi i svakako nadilaze tradicionalno grupiranje pojedinaca prema bilo kojem kriteriju.

U sveučilišnoj nastavi mnogo je prilika za razvoj ove skupine kompetencija. Među njima se osobito ističu:

- otvaranje prostora za međusobno komuniciranje te izmjene društvenih, akademskih i emocionalnih iskustava
- korištenje inkluzivnoga jezika usmjerenoga na poticaj, konstrukciju i afirmativna gledišta procesa i pojedinca, a izbjegavanje jezika etiketiranja koji obezvrjeđuje pojedinca i proces (npr. korištenje termina normalno, loše, poremećeno i slično)
- primjena različitih kreativnih metoda i tehnika učenja i poučavanja usmjerenih na studenta kako bi studenti transformirali ova iskustva i kreirali praksu usmjerenu na dijete
- upotreba nastavnih materijala i sadržaja koji promiču inkluzivnost, za razliku od stereotipiziranih pristupa različitim društvenim grupama i pojavama, uz oblikovanje inkluzivnoga nastavnog materijala, nastavnih strategija i vrednovanja koji uključuju različita životna iskustva i identitete studenata, a osjetljivi su na poštivanje njihove specifičnosti.

**Podržavanje učenja i razvoja sve djece/studenata** prepoznatljivo je u kurikulu i pedagoškoj praksi koja je usmjerena prema studentima, pa nastavnici imaju ulogu facilitatora učenja. Takav nastavni proces obuhvaća razvoj samopouzdanja studenata, suvremene pristupe učenju, poučavanju i vrednovanju, s ciljem osnaživanja autonomije, rješavanja problema i kritičkoga razmišljanja studenata. Studenti imaju ulogu aktivnih sudionika u kreiranju, izvedbi i vrednovanju ishoda učenja, što osigurava iskustvo koje će moći primjenjivati u budućem vlastitom odgojno-obrazovnom radu s djecom. Radi se o konceptu koji svakom studentu pristupa kao cjelovitoj osobi s jedinstvenim osobinama koje mogu iziskivati potrebu za osiguravanjem dodatne potpore (npr., ako se radi o darovitim studentima, studentima s invaliditetom, studentima s kroničnim bolestima, socijalno depriviranim studentima). Takva se potpora osigurava na institucijskoj razini (npr. u sklopu savjetovališta za studente, dostupnosti asistivne tehnologije, stipendija, organiziranoga prijevoza za osobe s invaliditetom i sl.), ali i u sklopu nastavnoga procesa kao važnoga elementa pristupačnosti obrazovanja svima (npr. otvaranje prostora za različite mogućnosti ispunjavanja nastavnih obveza sukladno mogućnostima pojedinca, bez ugrožavanja postizanja ciljeva i ishoda učenja).

**Fleksibilnost poučavanja** ponajviše je prepoznatljiva u kurikulu i pedagoškoj praksi koja se temelji na primjeni univerzalnoga dizajna učenja. Ono studentima omogućuje stjecanje

iskustva diferenciranog i s potrebama različitih studenata usklađenog učenja i poučavanja. Podrazumijeva dostupnost različitih vidova prezentacija i izražavanja, mogućnost prakticiranja različitih stilova učenja te različito iskazivanje i vrednovanje razine usvojenosti kompetencija. Primjena univerzalnoga dizajna učenja znatno smanjuje potrebe za individualiziranim programima namijenjenima samo nekim studentima i djeci. Njegov je cilj ukloniti ili ublažiti sve prepreke učenju uključivanjem raznovrsnih metoda i alata koji se mogu prilagoditi jakim stranama i potrebama svakoga studenta. Iskustvo učenja temeljeno na univerzalnom dizajnu u velikoj mjeri doprinosi razvoju kompetencija fleksibilnoga poučavanja u kontekstu RPOO-a jer svim sudionicima omogućuje ugodno i smisleno iskustvo učenja. Primjenu univerzalnoga dizajna olakšava proces koji se sastoji od sljedećih koraka:

- **refleksija** (*Što je mojim studentima s obzirom na prethodno iskustvo zanimljivo i važno, a što previše zahtjevno?*)
- **procjena potreba** (*Kakve su mogućnosti i interesi studenata?*)
- **istraživanje mogućnosti** (*Kako mogu proces učenja uskladiti s mogućnostima i interesima studenata?*)
- **odabir metoda i tehnika učenja i poučavanja** (*Na koje sve načine mogu osigurati postizanje određenoga ishoda učenja?*)
- **evaluacija** (*Mogu li studenti samostalno analizirati i sintetizirati naučeno, argumentirati stavove i generalizirati nove, znanstveno utemeljene ideje?; Kako su iskazali razumijevanje, odnosno usvojenost ishoda učenja?*) i
- **ponovna refleksija** (*Kako je primjena univerzalnoga dizajna doprinijela povećanju kvalitete i učinaka učenja?*).

**Suradnja** se prepoznaje u usmjerenosti kurikula i pedagoške prakse na razvoj komunikacijskih vještina studenata. Ostvaruje se u svim segmentima kurikula, od svakodnevne komunikacije s i među studentima, preko usvajanja kulture inkluzivne komunikacije, do specifičnih komunikacijskih vještina koje će studenti implementirati u odnosima s djecom, članovima njihovih obitelji, kolegama, drugim profesionalcima i zajednicom u cjelini. Pritom je jako važno osigurati mogućnosti prakticiranja komunikacijskih vještina u različitim suradničkim situacijama. Suradnja treba biti ugrađena u sve elemente pripreme budućih odgojitelja za inkluzivno obrazovanje. U praksi to znači povezivanje različitih dijelova kurikula s praktičnim iskustvom i suradničkim vještinama jer inkluzivno obrazovanje nije provedivo bez međusobnoga povezivanja. Uz to, suradničke kompetencije nedjeljive su od procesa učenja jer, primjerice, obuhvaćaju međusobno uvažavanje i poštivanje, upravljanje vremenom, pregovaranje, donošenje odluka, rješavanje sukoba, podjelu zadataka i odgovornosti te organizaciju ideja. Temelji se na međusobnim umrežavanjima i argumentiranim raspravama. Prema tome, inicijalno obrazovanje odgojitelja obiluje prilikama za uvježbavanje suradničkih vještina (npr. korištenje tehnika razmisli – razmijeni u paru – razmijeni u skupini, snježna gruda, slagalica i dr.).

Kada je riječ o odgoju i obrazovanju djece u nepovoljnom položaju, važno je implementirati **timski rad** kao najrašireniji oblik izvođenja složenih profesionalnih zadataka za čije su ostvarenje potrebna ili znanja iz različitih profesionalnih područja, ili specijalizirana znanja iz

istog ili sličnih profesionalnih područja (Kobolt i Žižak, 2007). Podrazumijeva koordiniranu, intenzivnu i višesmjernu suradnju ravnopravnih i komplementarno kompetentnih stručnjaka koji su usmjereni na postizanje zajedničkoga cilja, odnosno dobrobiti djeteta. Timski je rad višedimenzionalni pa i njegovi učinci ovise o mnogobrojnim okolnostima kao što su struktura i grupni procesi, osobine i interakcija članova, način vođenja tima i drugo. U timu svi rade jedan za drugoga, a ne s drugim i pokraj njega. Stručnjaci i discipline, ne samo da surađuju, nego se i prožimaju. Samo takav tim je nešto više od zbroja pojedinaca i samo takav tim uistinu ima obilježja timskog rada (Bouillet, 2010).

**Kontinuirani osobni i profesionalni razvoj** prepoznaje se u kurikulu i pedagoškoj praksi koja u sadržaje, metode i provjere ishoda učenja uključuje različite oblike osobnoga i profesionalnog razvoja. Time studenti stječu naviku i usvajaju tehnike cjeloživotnoga učenja bez kojega inkluzivno obrazovanje nije zamislivo. Naime, teško je očekivati da će inicijalno obrazovanje biti dovoljno za usvajanje svih kompetencija odgojitelja u suvremenim odgojno-obrazovnim ustanovama i sustavima. Osim toga, pretpostavka je da nositelji odgojno-obrazovnog procesa kontinuirano uče. Zato je iznimno važno tijekom inicijalnoga obrazovanja stvarati prilike za istraživanja, predstavljanje osobnih postignuća, reflektivnu praksu, kritička promišljanja, analize, stvaranja zajednica koje uče, sudjelovanje u stručnim skupovima, suradnju s lokalnim ustanovama RPOO-a, strukovnim udruženjima i sl. Stjecanje navike kontinuiranoga osobnog i profesionalnog razvoja ključno je za pripremu studenata koji će u svom budućem profesionalnom radu znati tražiti rješenja izazova koji ih u kontekstu inkluzivnoga obrazovanja očekuju.

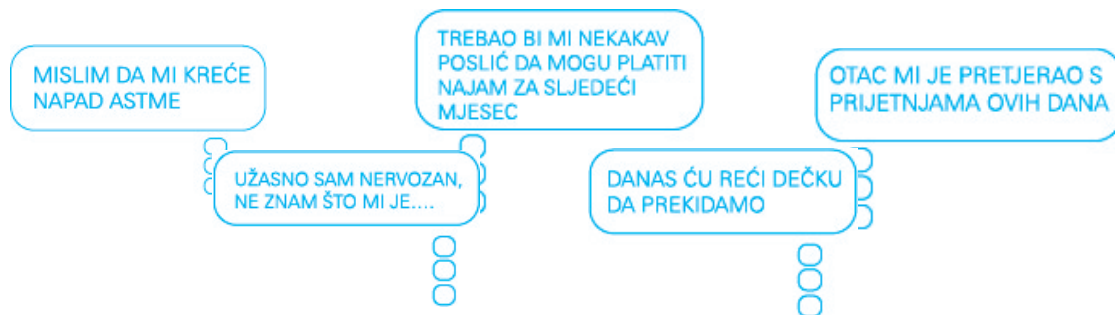
Opisani skupovi kompetencija odgojitelja nisu međusobno odjeljivi pa određeni oblici, sadržaji i metode izvedbe studijskoga programa mogu istovremeno pridonositi većem broju kompetencija. Jednako tako, oni su teško ostvarivi bez sinergijskoga djelovanja svih elemenata i sudionika studijskih programa. Očekuje se da odgojitelji razviju kompetencije za inkluzivno obrazovanje tijekom inicijalnoga obrazovanja i trajnoga profesionalnog razvoja.

Skupovi kompetencije odgojitelja za inkluzivno obrazovanje zajednički su u europskom prostoru, postavljeni su vrlo široko te podržavaju razvoj odgojitelja kao reflektivnih praktičara. Refleksija je utemeljena na iskustvenom učenju i akcijskim istraživanjima, pri čemu je naglasak na procesu, a ne na sadržaju. Ovi skupovi kompetencija nadilaze poimanje specifičnih skupina kompetencija za odgoj i obrazovanje djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama koje adresiraju specijalizirani predmeti i stručnjaci.

Mnogo je načina kojima se omogućuje inkluzivno iskustvo učenja studenata ako je osiguran inkluzivni nastavni proces. Nastavnici u pravilu prepoznaju vrijednost kreiranja pozitivnoga uključujućeg obrazovnog okruženja koje omogućuje da svi studenti imaju priliku ostvariti svoje potencijale kroz međusobne konstruktivne i profesionalne interakcije (Domović i sur., 2021). Ti su odnosi pretpostavka kvalitetnog učenja i poučavanja, angažiranog i smislenog učenja studenata. Zato je implementacija inkluzivnoga obrazovanja prilika nastavniku za profesionalni razvoj i za samoostvarenje.



# Inkluzivna visokoškolska nastava u inicijalnom obrazovanju odgojitelja



Doživljavamo li studente kao osobe koje imaju osobnu kulturu, vrijednosne orijentacije, norme, ponašanja i druge slojeve identiteta koje nastavnicima nisu uvijek bliske i/ili razumljive?

Imamo li svijest o tome da studenti mogu biti opterećeni različitim problemima za čije rješavanje nemaju dostatno životno iskustvo?

## Jezik i konstrukcija uvjerenja i predrasuda

Unatoč širokoj deklarativnoj prihvaćenosti inkluzivnih načela i usmjerenosti suvremenih društava na međusobno uvažavanje i prihvaćanje različitosti, još uvijek se održavaju mnoge odgojno-obrazovne prakse i stilovi komunikacije koje odražavaju neinkluzivna uvjerenja i sustave vrijednosti, neovisno o tome o kojoj je razini obrazovanja riječ.

U tom procesu vrlo važna uloga pripada jeziku i komunikaciji koji umnogome pridonose međusobnom zbližavanju ili razdvajanju i podjelama. Termini i izrazi koje koristimo u odnosima s drugima, kao i prevladavajući stilovi komunikacije pridonose inkluzivnosti odgojno-obrazovnog okruženja koje omogućuje razvoj osjećaja pripadnosti svakog pojedinca, neovisno o tome radi li se o djeci, studentima, odgojiteljima, nastavnicima ili drugim osobama.

Međusobnu komunikaciju omogućuje zajedničko i dijeljeno razumijevanje pojedinih riječi, ali i slanje verbalnih, neverbalnih, paraverbalnih poruka koje ohrabruju i podržavaju smisleno i angažirano sudjelovanje pojedinih studenata u učenju i stjecanju akademskih vještina. U tom je procesu važno iskazati spremnost vrednovanja osobnih poruka i načina na koje one potiču ili obeshrabruju učenje studenata. Isključujuće i etiketirajuće riječi, fraze i izrazi potiču održavanje različitih predrasuda i stereotipa koji oslabljuju ili onemogućuju napredak ustanove prema višoj razini inkluzivnosti, a studente obeshrabruju i udaljavaju od zaokupljenosti učenjem i sudjelovanjem u odgojno-obrazovnom procesu.

Zato je potrebno razumjeti važnost afirmativnog korištenja jezika u razvoju inkluzivne organizacijske kulture i u svim međuljudskim odnosima. Radi se o **inkluzivnom jeziku**, odnosno o rodno neutralnom jeziku i obliku komunikacije u kojem se koriste riječi, izrazi ili termini lišeni stereotipnih, ponižavajućih i isključujućih konotacija ili značenja. U inkluzivnom jeziku prednost ima osoba sa svojim cjelovitim i slojevitim identitetom, a ne neke izdvojene karakteristike osobe. U razgovoru se upotrebljavaju univerzalni izrazi koji su razumljivi svima, neovisno o prethodnim znanjima, iskustvima ili porijeklu, a ponašanje se ne opisuje pomoću dijagnoza povezanim s mentalnim zdravljem jer se time obezvrjeđuje i nepravedno generalizira i podcjenjuje iskustvo osoba s problemima mentalnoga zdravlja.

Kada je riječ o adresiranju odgojno-obrazovnih tema i područja koja se neposredno odnose na djecu u nepovoljnom položaju, preporučuje se korištenje suvremenih i uključivih termina, riječi i izraza. Neprimjereni i pokroviteljski termini ishodište su pogrešnih predodžbi, uvjerenja i odgojno-obrazovne prakse. „To znači da je potrebno koristiti termine koji objektivno objašnjavaju i informiraju, bez istovremenog osuđivanja, ne zaboravljajući da su djeca holistička bića koja imaju brojna obilježja i specifičnosti. Pretpostavka tome svakako je razumijevanje značenja pojmova koji su tijesno povezani s inkluzivnim procesima, a koji se s vremenom mijenjaju i poprimaju značenje koje odgovara stanju društvene svijesti, odnosno dosegnutoj razini inkluzivnosti društva u određenom trenutku razvoja“ (Bouillet, 2019: 32). Specifično, u kontekstu sveučilišne nastave u inicijalnom obrazovanju odgojitelja, važno je koristiti i izraze koji pridonose očuvanju i razvoju profesionalnoga identiteta odgojitelja te dostojanstvu inkluzivnoga visokoškolskog obrazovanja.

U 2. tablici prikazani su primjeri inkluzivnih termina i njima oprečni neinkluzivni termini koji se najčešće susreću u sveučilišnoj nastavi i komunikaciji u inicijalnom obrazovanju odgojitelja.

Tablica 2. Primjeri inkluzivnih i njima oprečnih termina i pojmova

✓	✗
<p><b>Odgojiteljica; Prvostupnica ili Magistra RPOO:</b> jasno određuje budući profesionalni identitet studenata</p> <p><b>Odgojitelj, Prvostupnik ili Magistar RPOO:</b> jasno određuje profesionalnu ulogu i identitet odgojitelja muškog roda/spola</p> <p><b>Kolegica/kolega, oslovljavanje imenom ...:</b> upućuje na profesionalni odnos i međusobno uvažavanje nastavnika i studenata</p> <p><b>Davanje povratne informacije o ponašanju studenta:</b> povezuje konkretno ponašanje studenta s njegovim posljedicama, bez vrijednosnih sudova</p>	<p><b>Teta u vrtiću, teta čuvalica:</b> označava nerazumijevanje složenosti profesije odgojitelja</p> <p><b>Muška teta:</b> označava u osnovi pogrešan stav da je odgojiteljska profesija rodno definirana</p> <p><b>Mala, cura, dečko ... :</b> zanemaruje sveučilišni i profesionalni kontekst te problematizira dijelove identiteta studenata</p> <p><b>Kampanjac:</b> poistovjećuje osobu s pojedinim aspektima ponašanja studenta bez motiviranja na promjenu ponašanja</p>



**posebne odgojno-obrazovne potrebe:**

upućuje na potrebu uklanjanja prepreka u okruženju radi omogućavanja sudjelovanja sve djece

**tipično dijete:** ukazuje na kontinuum različitosti populacije koja obuhvaća većinske i manjinske društvene grupe

**dijete s poremećajem iz spektra autizma, ADHD-om, cerebralnom paralizom ...:**

uvažava činjenicu da je teškoća jedan dio osobnosti/identiteta djeteta

**dijete koje treba dodatnu potporu:** proizlazi iz paradigme inkluzivnoga modela koji adresira propuste u osiguravanju odgovarajućih mjera potpore za smisleno sudjelovanje djeteta u odgojno-obrazovnom procesu

**dijete sklono nasilničkom ponašanju:** razdvaja osobnost djeteta od ponašanja na koje je potrebno djelovati

**ravnopravnost, pravednost, jednakopravnost:** naglašava univerzalnost ljudskih prava neovisno o kulturnim, razvojnim, socijalnim i drugim različitostima populacije



**posebne potrebe:** upućuje na potrebu promjene djeteta da bi se uklopilo u okruženje

**normalno dijete:** ukazuje na neprihvatljivost odstupanja od prosjeka i koncepta „normalnosti“

**autist; hiperaktivac, cerebralac ...:** poistovjećuje čitavu osobu sa samo jednim dijelom njegovoga identiteta

**neposlušno, lijeno ... dijete:** proizlazi iz paradigme modela deficita koji adresira dijete kao problem

**agresivno dijete ...:** etiketira dijete koje manifestira neprihvatljivo ponašanje

**jednakost:** negira koncept različitosti i prava na ravnopravnost, odnosno jednake obrazovne mogućnosti

Na korištenje inkluzivnoga jezika i izraza nadovezuje se **odustajanje od neinkluzivnih i afirmacija inkluzivnih praksi** (tablica 3).

Tablica 3. Primjeri neinkluzivnih i inkluzivnih praksi u visokoškolskom kontekstu

	
UMJESTO	KORISTITI
optuživanja drugih za poteškoće u komunikaciji, bez osvještavanja vlastitih stilova komunikacije i ponašanja (npr. studenti danas ne poštuju nastavnike)	komunikacijske vještine koje studentima pokazuju da je nastavnik osoba vrijedna poštovanja koja koristi otvorenu, dvosmjernu i konstruktivnu komunikaciju sa studentima
isticanja hijerarhijskih odnosa moći pomoću verbalne, neverbalne i paraverbalne komunikacije (npr. nedostatak kontakta očima, neprimjeren ton glasa, sarkazam)	osebna imena studenata, uspostavljanje kontakta očima, neverbalne poruke potpore (klimanje glavom, osmjesi i sl.)
izostanka aktivnog slušanja, bilo da se radi o komunikaciji između nastavnika i studenta ili studenata i nastavnika međusobno (npr. prekidanje studenta dok govori, obezvrjeđivanje drugačijih mišljenja, ignoriranje elektroničkih poruka)	vještine aktivnog slušanja, sažimanje, parafraziranje, reflektiranje, konfrontiranje, postavljanje otvorenih pitanja i dr.  dogovor načina komuniciranja (npr. javljanje za izlaganje, dužina trajanja izlaganja, fokusiranost na sadržaj)
donošenja odluka na temelju pretpostavki, a ne činjenica (npr. zaključivanje o nedovoljnoj pripremljenosti za ispit zbog lošijih rezultata na ispitu koji može biti posljedica neke neposredne traume ili tehničkih teškoća)	argumentiranje odluka (argumente koji su prethodno provjereni i donositi zaključke na temelju činjenica te provjeri/propitivanju perspektiva drugih)
pristranosti prema pojedincima ili članovima neke grupe kojima se oni favoriziraju ili dovode u nepovoljan položaj zbog njihovog zajedničkog identiteta koji se smatra inferiornim ili superiornim (npr. usmjeravanje pozornosti samo na izvrsne studente, niska očekivanja od studenata s invaliditetom)	strategije, metode i tehnike učenja i poučavanja koje omogućuju ravnopravno sudjelovanje u nastavnom procesu svakog studenta

	
UMJESTO	KORISTITI
omogućavanja preuzimanja zasluga za tuđi rad (npr. prešućivanje i odobravanje nedovoljne angažiranosti pojedinih studenata u grupnim zadacima)	pravedno i transparentno vrednovanje aktivnosti svakog studenta te poticanje argumentiranog samovrednovanja studenta
omogućavanja bilo koje vrste zadirkivanja, uznemiravanja ili zastrašivanja na temelju razlika u rasi, vjeri, spolu, veličini i obliku tijela, dobi, osobnosti, porijeklu, religiji, osobnim preferencijama i drugim obilježjima (npr. verbalno vrijeđanje, omalovažavanje, pričanje viceva ili šala temeljenih na predrasudama)	jasne komunikacijske poruke koje se suprotstavljaju svakoj diskriminirajućoj praksi te provoditi propisane procedure zabrane diskriminacije
samostalnog određivanja pravila i uvjeta bez prethodne komunikacije i dogovora sa svim dionicima (npr. promjena ispitnog termina u zadnji čas, određivanje nerealnih rokova)	dogovore sa studentima uz zalaganje za transparentno i odgovorno postupanje
podilaženja neosnovanim zahtjevima kojima se ugrožava kvaliteta učenja i stjecanja kompetencija (npr. snižavanje kriterija za studente s invaliditetom, oslobađanje od pojedinih obveza)	univerzalni dizajn učenja te osigurati razumnu prilagodbu i učinkovite mjere potpore
netransparentnosti u dostupnosti informacija koja doprinosi nesigurnosti i otvara mogućnost manipulacije (npr. nedostupnost silabusa, uvjeta za pristup ispitu, neredovito održavanje nastave)	višestruke načine predočavanja informacija na različitim medijima i u različitim situacijama

Brojne su prakse u kojima nastavnici i studenti mogu iskazivati isključujuće i neinkluzivne prakse, umanjujući mogućnost inkluzivnoga iskustva učenja i usvajanja skupova kompetencija odgojitelja za inkluzivan RPOO. U nastavku su prikazani mogući odgovori kojima se takve prakse zamjenjuju inkluzivnijim pristupom sveučilišnoj nastavi. Oni se ostvaruju na različitim kolegijima studijskih programa Ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja. Prikazani su kao mogući odgovor na različita iskustva studenata koja ih obeshrabruju i umanjuju njihovu angažiranost u nastavnom procesu.

Primjeri dobre prakse su grupirani prema skupovima kompetencija za inkluzivno obrazovanje. Naravno, oni ne predstavljaju potpuni popis svih mogućih uključujućih (inkluzivnih) praksi u visokoškolskom obrazovanju, već oslikavaju dio mogućnosti koje se u okviru studijskih programa već realiziraju. Zajedničko obilježje primjera je da studentima omogućuju inkluzivno iskustvo učenja, a izravnije su usmjereni stjecanju iskustava usmjerenima prema uvažavanju različitosti, poticanju učenja i razvoja sve djece, fleksibilnosti poučavanja, suradničkim vještinama te kontinuiranom osobnom i profesionalnom razvoju.

Na kraju su neki primjeri prikazani detaljnije kako bi se prikazalo kako jedna metoda učenja i poučavanja, studentski zadatak ili nastavna cjelina istovremeno pridonosi razvoju većeg broja kompetencija studenata za inkluzivno obrazovanje.

Očekuje se da prijedlozi za djelovanje potaknu sveučilišne nastavnike da u okviru sadržaja svojih kolegija planiraju inkluzivan i uključiv nastavni proces za svakoga studenta. Studentsko iskustvo učenja u kojem se uvažava individualnost i pravo na različitost u učenju, prema inkluzivnim načelima, ima potencijal za facilitaciju njegovih punih potencijala u obrazovanju za njihovo buduće zanimanje. Radi se o otvaranju prostora za inkluzivno osobno obrazovno iskustvo koje je temelj razvoja kompetencija za osiguravanje istih takvih iskustava djeci rane i predškolske dobi te kvalitetniji odgovor na izazove inkluzivne prakse.

# Mogućnosti razvoja kompetencija odgojitelja za inkluzivno obrazovanje u inicijalnom obrazovanju

U nastavku su prikazani primjeri dobre prakse prikupljeni u interakcijama sa sveučilišnim nastavnicima koji realiziraju studijske programe za inicijalno obrazovanje odgojitelja na pet visokoškolskih ustanova. To su:

- Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci
- Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
- Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
- Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli i
- Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Primjeri su grupirani prema skupovima kompetencija odgojitelja za inkluzivno obrazovanje i povezani su s preporukama za djelovanje u visokoškolskoj nastavi.



## Uvažavanje različitosti u inicijalnom obrazovanju odgojitelja



OSJEĆAM SE LOŠE KADA NASTAVNIK OČEKUJE DA MU SE ODMAH ODGOVARA NA ELEKTRONIČKU POŠTU, A ON NE ODGOVARA ILI MU TREBA NEKOLIKO TJEDANA, CIJELI MJESEC ILI DUŽE DA ODGOVORI ILI DA POŠALJE MATERIJALE IAKO SMO GA VIŠE PUTA ZAMOLILI DA NAM ODGOVORI.

NA PRVOJ GODINI NASTAVNIK JE NA PRVOM PREDAVANJU TRAŽIO DA SVATKO KAŽE ODAKLE DOLAZI I KOJU SREDNJU ŠKOLU JE ZAVRŠIO. ONDA JE REKAO DA ĆE ONIMA KOJI SU ZAVRŠILI STRUKOVNU ŠKOLU BITI TEŽE POLOŽITI ISPIT.

## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Prilikom prvog susreta sa studentima zajednički dogovorite pravila, potičite studente na pregovaranje, rješavanje problemskih situacija i zauzimanje za sebe. Pridržavajte se dogovora.

## IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **Kreiranje pravila u suradnji sa studentima** odrađuje se na prvom susretu sa studentima. Pritom je potrebno potaknuti studente na dogovaranje pravila zajedničkoga rada. Studenti se, najčešće, ustručavaju preuzeti inicijativu. Nastavnik predloži „pravilo“ i potiče studente na analizu prednosti i nedostataka tog „pravila“. Predlažu se „stroža“ pravila kako bi se studente potaknulo na predlaganje optimalnih inačica. Na taj se način potiče studente na razvoj i korištenje tehnika pregovaranja. Nastavnik inzistira na stavu da su pravila obvezujuća za sve dok se ne promijene. Promjene su moguće temeljem argumentiranih prijedloga o kojima se zajednički odlučuje. U konačnici se dogovore granice prihvatljivoga i logične posljedice pojedinih ponašanja, kao što su, na primjer:
  - a. kašnjenje na nastavu: definiraju se prihvatljivi (opravdani) i neprihvatljivi (neopravdani) razlozi kašnjenja i posljedice takvoga ponašanja (npr. tko kasni, treba otpjevati pjesmu ispred grupe što se studentima u pravilu ne sviđa pa oni predlažu logične posljedice)
  - b. način i vrijeme komuniciranja (npr. konzultacije po prethodnom dogovoru, komunikacija na daljinu; maksimalan raspon vremena za odgovor)
  - c. elementi procjene aktivnoga sudjelovanja na nastavi (npr. studenti zaslužuju jedan plus za konstruktivnu raspravu, tri plusa u definiranom razdoblju do kolokvija omogućuju pola ocjene više ako je ocjena na granici)
  - d. mogućnosti ispunjavanja predispitnih obveza (npr. način bodovanja, utjecaj na konačnu ocjenu iz kolegija)
  - e. povremeno redefiniranje pravila: vrednovanje dobrobiti za svakoga (studenta i nastavnika)- u procesu vrednovanja pojedinog pravila svatko navodi osobno (ne) zadovoljstvo i prijedlog. Ne traže se „krivci“ nego predlažu mogućnosti.
- **Brižno biće** je igra kojom se u nekim kolegijima formuliraju pravila međusobnoga ophođenja. Nastavnik pripremi odraz osobe za svakog studenta ili se na velikom papiru ocrta odraz nekog studenta. Potom studenti unutar Bića pišu u kakvim uvjetima žele raditi, a izvan Bića pišu u kakvim uvjetima nikako ne bi željeli raditi. Mogu pisati i željene, odnosno neželjene međusobne odnose, prihvatljiva i neprihvatljiva ponašanja i slično. Zapisi studenata rangiraju se po učestalosti i formuliraju u afirmativna pravila i s njima povezane logične posljedice za njihovo kršenje. Studenti s definiranim pravilima i posljedicama pripremaju plakate koji se stavljaju na pano, kako bi bili dostupni i vidljivi cijelo vrijeme.

## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Osigurajte prilike za međusobno upoznavanje studenata i kvalitetno suradničko učenje u grupnom radu s obzirom na preferirani stil izražavanja i talente (npr. pisani rad, priprema interaktivnog izlaganja, video uradak).

## IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **Ledolomci** (*eng. icebreakers*) olakšavaju studentima pripremu za djelotvoran početak učenja i koriste se radi lakšega međusobnog upoznavanja, poticanja uključive i uvažavajuće komunikacije među studentima, stvaranja pozitivne atmosfere koja doprinosi učenju, opuštanja članova grupe, smanjivanja napetosti i anksioznosti, ublažavanja socijalne distance i usvajanja inkluzivnoga sustava vrijednosti. Ove vježbe ujedno potiču razvoj identiteta studenata i pozitivne slike o sebi, omogućavaju međusobno upoznavanje i prepoznavanje jakih strana drugih. Moguće ih je koristiti na početku svakog nastavnog sata, a važno ih je primjenjivati na početku svake nastavne godine ili kolegija. Primjerice, u mnogim kolegijima koriste se ledolomci poput:
  - Pridjevska imena: Studenti izgovaraju svoje ime i jednu pozitivnu riječ, pridjev koji ih opisuje, a počinje istim slovom kao i njegovo ime (npr. mila Mirna, snažna Sonja, hrabar Hrvoje ...). Studenti se uključuju u igru u smjeru kazaljke na satu, a igra traje dok se ne izredaju svi studenti. Moguće je da svaki student prije izgovaranja svoga imena i pridjeva ponavlja imena i pridjeve svojih prethodnika.
  - Nedovršene rečenice: Nastavnik potiče studente da dovršavaju rečenice poput: Kod sebe najviše volim ...; Kod drugih najviše volim kada ...; Moja najdraža igra je ...; Moje omiljeno godišnje doba je ..... jer .... i slično.
  - „Čarobna vrećica“ koja sadržava različite, međusobno nepovezane predmete. Svaki student izvlači jedan predmet i predstavlja se kroz njega, npr. „Ja sam kao olovka- čvrsta izvana, a meka srca“.
  - Afirmativno predstavljanje studenata (Kako biste se predstavili na razgovoru za posao, kolegici ili kolegi kojeg najmanje poznajete ...).

Navedene i slične aktivnosti mogu se preporučiti studentima u izvedbi grupnih aktivnosti u okviru seminarskih radova i drugih aktivnosti.

- **Podjela studenata u grupe** za grupni rad, formirane prema različitim kriterijima i slučajnim odabirom, omogućuje jačanje grupne kohezije, timskog rada i međusobnog upoznavanja studenata, neovisno o specifičnostima i različitostima studenata (npr. mjesto boravka, prethodno poznavanje, fizički izgled, svjetonazori, socijalno i geografsko porijeklo). Na primjer, studenti izvlače papirić na kojem se nalazi ime neke poznate osobe (sportaša, umjetnika, likova iz bajki), a isto ime pojavljuje se onoliko puta koliko će grupa brojati članova. Studenti pronalaze svoju grupu tako da pantomimom (pokretima bez riječi) oponašaju osobu/lik kojeg su izvukli na papiriću, a grupe se formiraju nakon što su svi studenti prepoznali osobu/lik i grupirali se prema tom kriteriju. Grupe se mogu formirati i prema kriteriju godišnjih doba u kojima su studenti rođeni, slučajnim izborom, odnosno opetovanim brojanjem do broja predviđenih grupa (npr. 1, 2, 3, 4; 1, 2, 3, 4 itd.) i na druge načine.

## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Potičite studente da tijekom nastavnoga procesa izražavaju i preispituju vlastite identitete (npr. aktivnostima za razumijevanje osobnoga identiteta i otvorenost za različitost drugih). Motivirajte studente da u svom budućem profesionalnom radu stvaraju okruženje u kojem su svi slojevi djetetova identiteta prihvatljivi (npr. zagovaranjem jednakosti svih razina identiteta).

## IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **Znanja i iskustva studenata** mogu se koristiti pri stvaranju grupa za seminarske radove. Na primjer, u nekim kolegijima vodi se računa o različitim ulaznim kompetencijama studenata te njihovim neformalno i formalno stečenim znanjima i razvijenim sposobnostima koje mogu koristiti u izradi grupnih seminara. Studenti prema svojim interesima i sposobnostima, odabiru ulogu u svojoj grupi i na taj način daju poseban doprinos. Neki studenti posebno se ističu u pronalaženju i interpretaciji stranih izvora, poznavanju stranih jezika, drugi se posebno ističu u grafičkoj obradi ili primjeni informatičkih programa, a treći pak u izradi poticaja i dr. Na taj način studenti uče jedni od drugih i kombinacijom svojih kompetencija proizvode nove izvore učenja (npr. video, mrežna stranica, kviz...), a doprinos svakog studenta vrednuje se na kraju aktivnosti i doprinosi ukupnoj uspješnosti na kolegiju.
- **Umjetnički radovi studenata** koriste se u vođenju procesa promišljanja i otvaranja prostora za slobodno izražavanje iskustava i stajališta studenata. Osobito su pogodni kada su u pitanju osjetljive teme (npr. osobna iskustva društvene nepravde) koje je teško verbalizirati. Umjetnički radovi studenata mogu biti osnova za otvaranje brojnih tema relevantnih za RPOO. Spektar mogućih tehnika u ovoj metodi je vrlo širok: crtanje, slikanje, kolaž, modeliranje, pisanje, ples, drama, sviranje, fotografiranje, snimanje filma ... Budući da svi studijski programi RPOO-a uključuju brojne umjetničke kolegije, preporučuje se uvrštavanje tema poput društvene nepravde, opresije, neravnopravnosti, diskriminacije i sl., kako bi se otvorio prostor za raspravu o tim društvenim pitanjima i njihovih implikacija na inkluzivnost obrazovanja. Umjetničke radove studenata moguće je koristiti i u drugim kolegijima kada se žele raspraviti pedagoške, psihološke, sociološke, političke i pravne posljedice opresije i s njome povezanih pojmova na obrazovni sustav i profesionalnu ulogu odgojitelja, shvaćenu u širokom smislu riječi.

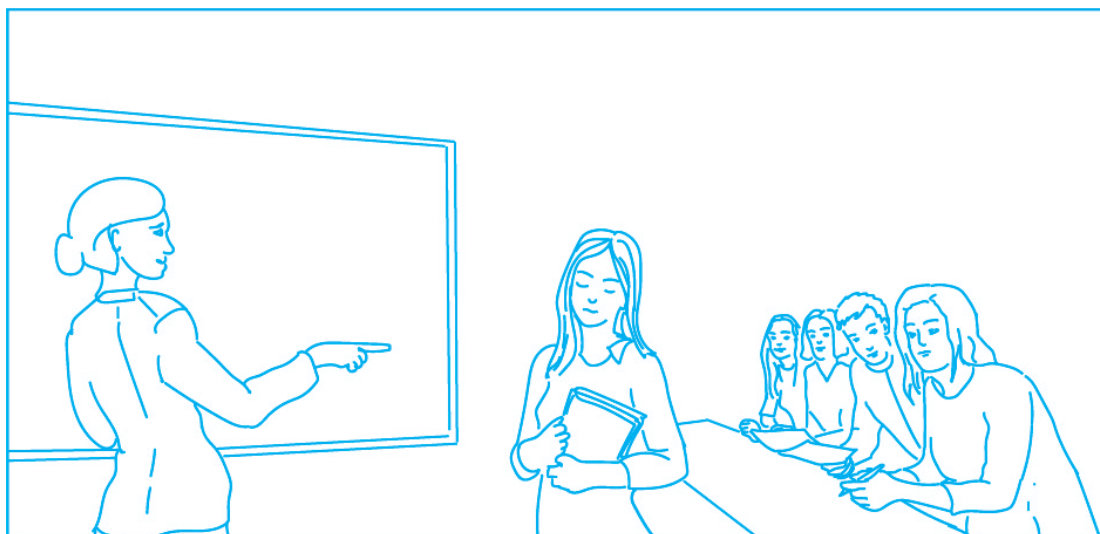
## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Obraćajte se studentima tako da koristite nediskriminirajuće i profesionalne termine (npr. obraćajte im se imenom, verbalizirajte njihove jake strane, tumačite različitosti kao vrijednost, a ne kao prepreku). Uvedite dvojezične poruke u javnim prostorima i na mrežnim stranicama ustanove.

## IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **Javni govor** je izvrstan alat za učenje brojnih tema iz područja RPOO-a koji je prilika za uvažavanje različitosti. Studenti mogu dobiti zadatak da pripreme i održe javni govor na različite teme iz područja RPOO-a. Pritom samostalno biraju teme s uputom da izaberu temu koja je njima osobito važna i bliska, a značajna je za širu društvenu zajednicu i njihovu buduću profesionalnu praksu (npr. prava žena, osobe s invaliditetom, prava migranata, problemi vršnjačkog nasilja, nasilja na društvenim mrežama, udomljavanje životinja, doprinos glazbe inkluzivnom društvu). U jednom primjeru je studentica podrijetlom iz Slovačke pripremila govor o svojoj manjinskoj sredini u kojoj živi i kulturi njezine sredine pri čemu je dio izlaganja izložila na slovačkom jeziku. Tako su drugi studenti mogli osjetiti izravno iskustvo susreta s drugim jezikom i kulturom. Druga je pak studentica u svom javnom govoru istaknula kako ju je život u dvojezičnoj sredini obogatio i potaknuo na učenje stranoga jezika. Nakon svakog javnog govora slijedi rasprava. Često se dogodi da studenti u svom javnom govoru izlože teme koje su njima vrlo osobne što ima emocionalni i vrijednosni učinak na druge studente čime se potiče razvoj osobnoga vrijednosnog sustava o prihvaćanju i uvažavanju različitosti.
- **Analiza sadržaja** (stručni i novinski članci, slikovnice, medijski zapisi ...) koristi se kao podloga za učenje u različitim kolegijima. Analizirati se mogu knjige, časopisi, mrežne stranice, stripovi, filmovi i sl. Ova metoda može biti usmjerena k analizi inkluzivnosti jezika u odabranom sadržaju. Istodobno, omogućuje analiziranje velikoga broja sadržaja na neku temu, klasificiranje i identifikiranje pojedinih karakteristika. Primjenjiva je u gotovo svim kolegijima obrazovanja odgojitelja. U jednom kolegiju studenti imaju zadatak uočiti elemente interkulturalne komunikacije u stručnim i novinskim člancima kako bi mogli na temelju toga razviti kritičko mišljenje i zaključivanje. Zadatku prethodi teorijsko predavanje o interkulturalnom odgoju i obrazovanju i usmjeravanje na literaturu pomoću koje je moguće produbiti znanje o tom gledištu odgoja i obrazovanja. Pojmovi i teme koje studenti mogu istraživati pomoću ovog resursa za učenje su različiti (npr. Koja je glavna tema članka? Koje se vrijednosti spominju? Jesu li one inkluzivne i pridonose li uvažavanju različitosti), ali najvažnije je osigurati da studenti oblikuju i obrazlože svoj kritički stav o istraženom temi tako da odgovore na pitanje: Kako i zašto članak doprinosi razumijevanju određene teme i razvoju inkluzivnih vrijednosti?, te da predlože i drugačije mogućnosti predstavljanja i obrade teme. Takav način učenja doprinosi angažiranosti studenata, omogućuje samostalno promišljanje o temi, potiče odgovorno ponašanje prema postupku usvajanja kompetencija i upućuje ih da je (ne) inkluzivnost utkana u sva područja odgoja i obrazovanja, odnosno ljudskoga djelovanja.

## Podržavanje učenja i razvoja svih studenata u inicijalnom obrazovanju odgojitelja



NA SAMOM POČETKU USMENOGA DIJELA ZAVRŠNOGA ISPITA NA PREDDIPLOMSKOJ RAZINI NASTAVNICA ME SVOJIM NEPROFESIONALNIM PRISTUPOM I NAČINOM GOVORA PRED OSTALIM STUDENTIMA PONIZILA I ISMIJALA JER SE NISAM ODMAH MOGLA SJETITI ODGOVORA NA PITANJE. NARAVNO DA TAJ PUT NISAM PROŠLA ISPIT I NA NEKI NAČIN DOSTA MI JE NARUŠILA MOTIVACIJU ZA DALJNJE UČENJE.

OBESHRABRUJE ME KAD SE NASTAVNIK VEĆINOM USMJERI NA KOMUNIKACIJU S NAJAKTIVNIJIM STUDENTOM I NE POTIČE OSTALE NA UKLJUČIVANJE.

KADA SAM SUDJELOVALA U INTERAKCIJI S PROFESORICOM, A ONA NIJE UVAŽILA NITI PRODISKUTIRALA MOJ ODGOVOR. TOČNIJE, IGNORIRALA GA JE ILI REKLA „DOBRO, DALJE“. HTJELA SAM POSTAVITI PITANJE KAKO BI SE NEŠTO RAZJASNILO, NO NASTAVNIK NIJE NI HTIO POSLUŠATI PITANJE.

VIŠE PUTA NAM JE NASTAVNIK ODUZEO PAUZU IZMEĐU DVAJU PREDAVANJA KAKO BI POČEO SA SVOJOM NASTAVOM BEZ PITANJA SLAŽEMO LI SE. PONEKAD SE DOGOVORIMO O PAUZI, A NASTAVNIK DOGOVOR NA KRAJU NE POŠTUJE. TO MI STVARNO SMETA.

GUBIM VOLJU ZA UČENJE KAD SE NASTAVNIK OBRAĆA SAMO NEKIM STUDENTIMA KOJE PREFERIRA.

## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Uzmite u obzir prilike za jednakopravno sudjelovanje i učenje svih studenata pri izradi izvedbenih planova svojih kolegija

## IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

Kolegiji koji doprinose razvoju kompetencija studenata za inkluzivno obrazovanje mogu predvidjeti neke od sljedećih ishoda učenja:

- Studenti će moći konstruirati odgojno-obrazovnu praksu usmjerenu prema poticanju osobnosti i izgrađivanju različitih slojeva identiteta djece.
- Studenti će moći objasniti povezanost vrijednosti obiteljskih kultura djece s institucijskim i/ili grupnim kurikulumom.
- Studenti će moći poticati učenje i razvoj svakoga djeteta temeljem njihovih jakih strana i dominantnog stila izražavanja i učenja.
- Studenti će moći koristiti univerzalni dizajn u odgojno-obrazovnom procesu.
- Studenti će moći kreirati i implementirati različite resurse za poticanje razvoja djece.
- Studenti će moći razvijati i implementirati različite strategije u dizajniranju inkluzivnoga kurikula.
- Studenti će moći kreirati i implementirati različite resurse za poticanje razvoja djece.
- Studenti će moći sudjelovati u suradničkim, povjerljivim i recipročnim odnosima sa svim dionicima odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi.

Ishodi učenja mogu se provjeravati kombinacijom sumativnog i formativnog vrednovanja. To bitno pridonosi zaokupljenosti studenata učenjem tijekom semestra. U nekim kolegijima nastavnici potiču studente na argumentiranje vlastitih stavova znanstvenim istraživanjima i drugim relevantnim činjenicama kako bi ih potaknuli na argumentirano kreiranje vlastitih paradigmi. Moguće je na završnom ispitu uzeti u obzir sve zadatke ako su riješeni na zadovoljavajući način (prema unaprijed dogovorenim i transparentnim kriterijima, uz različite gradacije). Primjer je da svaki test (kviz, upitnik, zadatak) koji su studenti rješavali tijekom semestra, ako je razina riješenosti 80 % i više, dobivaju plus, a prikupljenih pet pluseva donose ocjenu više. Sljedeći primjer je mogućnost oslobađanja od završnoga ispita ako je student tijekom semestra u svakoj provjeri znanja ostvario 70 % ili više točnih odgovora. Neki nastavnici u svaki ispit i/ili kolokvij uključuje zadatak: „Vrednujte brojačno i argumentirano osobna postignuća u ovoj nastavnoj cjelini/kolegiju.“ Odgovor na taj zadatak boduje se ravnopravno bodovanjem odgovora na ostala pitanja.

Usmjerenost na vještine u formativnom ili sumativnom vrednovanju podrazumijeva da se koristi metoda vrednovanja koja je povezana s vještinama i karakteristikama koje se određenim kolegijem žele razviti i koja je jasno povezana s očekivanim ishodima učenja. Pretpostavka za vrednovanje razine usvojenosti vještina je u silabusima (koji su dostupni na različite načine) jasno naznačeno kako se vrednuju pojedini ishodi učenja i da se koriste

metode provjera koje su usklađene s mogućnostima studenata. Većina studenata može iskazati svoje vještine na uobičajeni način (praktični rad, pisana ili usmena provjera), ali postoje studenti kojima je potrebno više vremena, individualan ili alternativan pristup i drugačiji tip provjere znanja, što se omogućuje u skladu s propisanim procedurama na razini visokoškolske ustanove.

- **Tehnike rješavanja problemskih situacija** pomažu u analizi i iznalaženju načina unaprjeđivanja nastavnoga procesa. U jednom kolegiju koristi se igra u kojoj svi sudionici napišu na papir neki problem koji oni prepoznaju u nastavi. Papirići se stave u kutiju. Na drugi papir svi upišu ime neke poznate osobe te stave papiriće u drugu kutiju. Formiraju se grupe od 4 do 6 članova. Svaki student izvuče papir s imenom neke poznate osobe čiji identitet „preuzimaju“. Potom grupa izvuče jedan problem. Nastoje ga zajednički riješiti iz perspektive slavne osobe čiji su identitet „preuzeli“ (npr. kako bi problem pripreme za zahtjevan ispit zajedno riješili poznati nogometaš, pjevačica, političar i imunolog). Studentima je aktivnost zabavna, a otvara brojne perspektive. Nastavnik navodi studente na zaključak da i oni mogu napraviti puno toga iz osobne i profesionalne uloge.



## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Uvažite različite stilove učenja studenata u svim fazama nastavnoga procesa.

### IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **Predlošci studentske perspektive** istodobno omogućuju raspravu o učenju i podržavanje načina na koji studenti doživljavaju svoje učenje i razmišljanje o predmetu učenja i poučavanja. Metoda potiče razvoj metakognitivnih vještina studenata, a obuhvaća razlikovanje ponašanja kojeg primjećuje nastavnik i načina na koje ponašanje interpretira sam student. Pogodna je za korištenje u individualnim konzultacijama sa studentima kada je potrebno riješiti neki problem (npr. učestali neuspjeh na ispitu). Iskustva pokazuju da korištenje ove metode pomaže usuglašavanju poučavanja sa sposobnostima i mogućnostima studenta, što je osobito važno kada je riječ o studentima u nepovoljnom položaju. Nastavnik priprema predložak (to može biti strip, crtež, tablica, papir s nedovršenim rečenicama) u kojem su prikazane scene učenja, a student ima priliku dopuniti predložak (dopisati tekst u prazne oblačiće, nacrtati izraze lica, dodavati osobe, materijale, ekspresije osjećaja i dr.). Važno je da predložak omogući izražavanje osjećaja studenta u odnosu na neku situaciju. Smisao interpretacije dovršenoga predloška je povezivanje iskustava studenta i nastavnika radi pronalaženja rješenja ili definiranja potreba pojedinoga studenta, smanjivanje tenzija nastalih u nekoj situaciji i sl. Metodu je moguće koristiti na način da studenti imaju zadatak pripremiti predložak i koristiti ga u individualnom radu s nekim djetetom (tijekom stručno-pedagoške prakse, na metodičkim vježbama i sl.).
- **Mijenjanje ispitnih tehnika** pomaže da svaki student dobije priliku iskazati svoje znanje na njemu najprikladniji način. Nekada ispiti mogu biti esejskoga tipa, nekada mogu biti formulirani u obliku kviza, nekada u obliku nedovršenih rečenica ili slagalica. Univerzalni dizajn podrazumijeva usklađivanje provjere znanja studenata s njihovim preferiranim stilom izražavanja. Postoje primjeri nastavnika koji način provjere znanja dogovaraju sa studentima, a iskustvo pokazuje da takav pristup pojačava motivaciju studenata za učenje i povoljno se odražava na njihova akademska postignuća. U nekim kolegijima studenti imaju slobodu biranja načina na koji će predstaviti usvojenost ishoda učenja. Mogu pripremiti video ili audio materijal, napisati rad, provesti intervju, organizirati debatu ili na drugi način predstaviti sadržaj na koji se kolegij odnosi. Važno je da odabrane metode međusobno budu usklađene prema opterećenosti (broju potrebnih sati za pripremu zadatka) i ravnopravno vrednovane (prema broju bodova koje student stječe realizacijom zadatka). Preporučuje se da sastavni dio zadatka bude samovrednovanje uspješnosti koju student analizira u suradnji s nastavnikom. **Izbor usmene ili pisane provjere znanja** s obzirom na stil učenja i izražavanja studenata, znatno pridonosi poticanju učenja i razvoja svih studenata, osobito ako je riječ o studentima s invaliditetom, a ni po čemu ne umanjuje kvalitetu procesa. Pružajući studentima mogućnost izbora, potičemo i njihovu odgovornost da ispit pripreme na odgovarajućoj razini. Važno je primjenjivati kriterije vrednovanja koji su studentima dostupni, transparentni i pravovremeno pojašnjeni, te su dio nastavnoga procesa.

## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Birajte vrijednosno inkluzivne sadržaje i povežite ih s ishodima učenja vašega kolegija.

## IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **Igra** je metoda kojom se studenti potiču na promišljanje o pedagoškim ciljevima koji se mogu postići pojedinim igrama kako bi ih primijenili u svom budućem odgojno-obrazovnom procesu s djecom. Neovisno o neposrednom sadržaju i ishodima učenja (npr. razvoj likovnih sposobnosti, kinezioloških vještina, razumijevanje biološke raznolikosti) važno je usmjeravati studente prema učenju načina na koji se potiče učenje i razvoj sve djece. U nekim kolegijima studenti imaju zadatak izabrati ili osmisliti igre kojima se razvijaju inkluzivne vrijednosti (npr. empatija) i vještine (npr. prihvaćajuća komunikacija), a moguće ih je koristiti u radu s djecom rane i predškolske dobi. Igru studenti opisuju tako da predstavljaju njezine pedagoške ciljeve, način na koji se izvodi i kako ta igra svu djecu potiče na učenje i razvoj. Igre se izvode i predstavljaju tijekom satova seminara drugim studentima koji ih komentiraju tako da vježbaju davati pozitivne povratne informacije (potreba za poboljšanjem kroz vrednovanje i samovrednovanje, a ne kažnjavanje ili kritiziranje, daje se neposredno nakon određenoga ponašanja ili aktivnosti, konkretna je i mjerljiva, usmjerena je na mogućnost promjene, temelji se na poštivanju osobnosti osobe).
- **Igra uloga i forum teatar** primjenjuje se u sklopu većeg broja kolegija kao oblik iskustvenoga učenja studenata. Studenti dobivaju opise stvarnih situacija koje su tijekom godina prikupljene u praksi, npr. inzistiranje roditelja da dijete spava, a ne postoji djetetova potreba; netrpeljivost kolega odgojitelja zbog dobne razlike; dolazak djeteta iz „drugačije“ obitelji i reakcije roditelja i sl. Studenti imaju prilike biti u svim ulogama- odgojitelja, roditelja, djeteta, ravnatelja, stručnoga suradnika, te na taj način razvijati empatiju i razumijevanje prema različitim pozicijama u odgojno-obrazovnom kontekstu. Također, dodatna razina prorade situacija je forum teatar (teatar potlačenih). S obzirom na to da se prorađuju problemi koji se tiču profesionalne zajednice kojoj pripadaju studenti, oni vrlo intenzivno doživljavaju situacije te su slobodni u smislenom građenju likova i početnih scena. Najvažniji dio su intervencije publike (studenti promatrači) koji daju svoj doprinos aktivnim djelovanjem u osmišljavanju i isprobavanju mogućih rješenja, prihvatljivih načina komunikacije te osvješćuju iz vlastite perspektive koje metode i tehnike ostvaruju najbolje rezultate nenasilnoga rješavanja sukoba. Scena se može izvesti koliko god ima potrebe i svaki se put može zaustaviti riječju „stop“ nakon čega student koji je zastavio proces mijenja njezin tijek. Nastavnik pri tome ne komentira i ne sugerira. Na taj se način isprobavaju različita rješenja, a studenti se osnažuju u djelovanju i suočavanju s problemima svoje profesionalne zajednice. Pri tome nije cilj naći odlično rješenje, već nuditi različita rješenja i osjetiti kako se osjećaju pojedinci u istoj situaciji, ali u različitim ulogama. Nakon odigranih scena, studenti najčešće još dugo razgovaraju i debatiraju među sobom o svojem iskustvu, a često donose na sljedeći sat neka nova promišljanja i ideje o mogućim rješenjima. Aktivnost završava samovrednovanjem osobnih uloga i razmjenom perspektiva.

## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Podržite studente u pronalaženju inkluzivnih, nediskriminacijskih strategija, metoda i tehnika odgojno-obrazovnog rada (npr. poticanjem timskoga rada i zajedničke rasprave kao načina učenja). Koristite nastavne materijale koji su lišeni stereotipa i predrasuda bilo koje vrste.

## IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **Panel rasprave** se preporučuju umjesto klasičnih izlaganja seminara. Studenti su podijeljeni u manje grupe, ovisno o broju studenata na studijskoj grupi (3- 4 studenta). Zajednički odabiru temu, neke su predložene, a neke predlažu sami studenti. Glavna ideja oko odabira tema je njihova aktualnost i značaj za zajednicu i pojedinca u toj zajednici. Studenti mogu sugerirati sve moguće aktualne načine pretraživanja informacija, od onih tradicionalnih do suvremenih, mrežnih stranica, javnih glasila, stranica državnih institucija i sl. Studenti pristupaju razradi teme s različitih gledišta. Ostvaruju konzultacije s nastavnikom kako bi se zajednički procijenila sveobuhvatnost teme. Kod prezentiranja studenti mogu koristiti raznovrsne metode/strategije/oblike rada s posebnim naglaskom na strukturiranje poticajnih pitanja ili teza kojima potiču raspravu. Pripremljene su i upute/pravila kojima se studenti rukovode kod pripreme i izvedbe rasprave s naglaskom na načelo uvažavanja tuđega mišljenja, na kritički pristup problemu te na pravila komunikacije tijekom rasprave. U panel raspravama, moderator vodi računa o tijeku rasprave, a publika (javnost) postavlja pitanja, sudjeluje u raspravi i propituje vlastite stavove na temelju argumenata sudionika rasprave. Moguće je uvesti i grupu promatrača koji vrednuju uvjerljivost panelista. Nastavnik upućuje promatrače na razlikovanje osobnih mišljenja (slaganje/neslaganje) od objektivnih procjena. Studenti imaju priliku vježbati uvažavajuću komunikaciju, argumentirati i uvažavati različita mišljenja. Tema panel rasprava može se odnositi na bilo koju temu ili područje RPOO-a. Moguće je organizirati i parlaonice ili debate u kojima grupe studenata zastupaju oprečne stavove.
- **Problemske slikovnice i knjige** otvaraju prostor da studenti analiziraju različite aspekte različitosti (npr. slikovnice Mirjana Krizmanić: Medo u kolicima; Melita Rundek: Priča o Vilmi Špigl; Hans Christian Andersen: Ružno pače; Jennifer Moore-Mallinos: Dugine boje), kako bi se otvorio prostor za promišljanje o poticanju učenja i razvoja sve djece. U nekim se kolegijima koristi i literatura koja opisuje iskustva različitih osoba (npr. Miro Gavran: Zaboravljeni sin; Mirjana Krizmanić: Život s različitim: koliko se međusobno poznamo i razumijemo; Danijel Tammet: Rođen jednog plavog dana; Zoran Pongračić: Djevojčica koja je preskočila nebesa ...), a moguće ju je analizirati na različite načine. Neovisno o tome radi li se o kolegijima iz područja hrvatskoga jezika ili književnosti, nekim sociološkim, psihološkim ili pedagoškim kolegijima, čitanje ovih knjiga i slikovnica studentima omogućuje upoznavanje iskustava drugih i drugačijih osoba, što je važno motrište poticanja učenja i razvoja sve djece u kontekstu RPOO-a. Iskustva studenata važno je povezivati s teorijskim saznanjima o učenju i razvoju i mogućnostima njihove implementacije u inkluzivnoj odgojno-obrazovnoj praksi.

## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Potičite studente na prepoznavanje osoba u nepovoljnom društvenom položaju (marginaliziranih društvenih grupa) i posljedica tih nepovoljnosti na obrazovanje (npr. usmjeravanjem studenata na ulogu društvenog konteksta i kulture zajednice).

## IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **Društveno korisno učenje** je model iskustvenoga učenja koji je dio različitih kolegija na studijskom programu RPOO-a. To znači da studenti imaju mogućnost dio ECTS bodova ostvariti u različitim organizacijama (tematski vezane uz sadržaje kolegija i/ili RPOO), kao npr. domovi za djecu, stručne udruge, udruge za osobe s teškoćama u razvoju, udruge za rad s darovitom djecom, bolnice i sl. Nastavnik s odgovornom osobom institucije utvrđuje i dogovara međusobna prava i obveze (npr. pravila, aktivnosti studenata, vremenik). Važno je definirati ishode učenja. Student ostvaruje sate u terminu koji odgovara njegovoj satnici na studijskoj godini i vodi dnevnik ili realizira drugi zadatak. Dnevnik studenti na kraju godine predaju na uvid nastavniku, a dio iskustva prezentiraju drugim studentima ili prezentiraju realizirani zadatak. Društveno korisno učenje u drugim institucijama uključuje suradnju i komunikaciju s različitim društvenim skupinama, različitim dobnim skupinama, stručnjacima različitih profila. Također, studenti na taj način upoznaju resurse zajednice na koje kao odgojitelji mogu uputiti roditelje i djecu prema potrebi, te ih sami koristiti u svome profesionalnom razvoju.
- **Simulacije i/ili oponašanja** („ulazak u tuđe cipele“) doprinose razumijevanju načina na koje različita životna iskustava i sposobnosti djece utječu na učenje. Radi se o igranju uloga koje zahtijevaju određenu razinu emocionalne uključenosti, a usmjerene su prema boljem razumijevanju različitih situacija i ponašanja ljudi u njima. Igre stimulacije i oponašanja mogu biti unaprijed detaljno strukturirane i razrađene (situacije, uloge), a mogu biti zadane samo okvirno, kako bi studenti dobili priliku da sami osmisle i predstave način na koji neka životna situacija (npr. siromaštvo, život u romskom naselju, kretanje pomoću invalidskih kolica, sljepoća) utječe na proces učenja (u sklopu bilo kojeg kolegija ili nastavnog sadržaja). Studenti mogu na osnovu opisa nekoga djeteta razraditi scenarij vezan uz RPOO (individualno, u paru, u manjoj grupi) ili odigrati unaprijed razrađenu scenu. Važno je da se nakon uživanja u ulogu druge osobe rasprave i prvo analiziraju osjećaje studenata i njihova osobna iskustva, a potom društveni i odgojno-obrazovni značaj simulacija i oponašanja. Primjer korištenja ove metode u pojednostavljenoj formi je vježba Korak po korak. Ona se izvodi na sljedeći način:

*Grupa se podijeli u dva jednaka dijela. Prva skupina studenata nasumično odabire kartice, a druga skupina su promatrači. Svaki promatrač izabere jednog studenta koji ima karticu, uz uputu da se svatko uživi u ulogu koja je opisana na kartici (studenti imaju nekoliko minuta da razmisle o svojoj ulozi - kakvo su djetinjstvo imali, gdje su*

*odrasli, tko su im bili najbliži prijatelji, koliko braće/sestara imaju itd.). Važno je da uloge ostaju tajne. Studenti s karticama stanu u jednu liniju, jedan pored drugoga, a promatrači sjede u prostoriji tako da dobro mogu pratiti ponašanje svakoga studenta. Uputa za studente s karticama je da stanu korak naprijed ukoliko je njihov odgovor na pročitano tvrdnju potvrđan. Ukoliko je njihov odgovor „ne“ ostaju na mjestu. Nastavnik čita tvrdnje i studenti postupaju prema uputi. Nakon svake tvrdnje napravi se mala pauza kako bi studenti stigli razmisliti o svojoj reakciji te promotriti napredak njihovih kolega. Promatrači na temelju odgovora pokušavaju pogoditi tko igra koju ulogu. Uloge ovise o temi koja se želi postići vježbom (npr. samohrana maloljetna majka, pretila osoba, pripadnik manjinske religijske zajednice ....). Na kraju se kratko razgovara o vježbi (moguća pitanja: Kako ste se osjećali koračajući naprijed/ostajući na mjestu?; Koliko je onima koji su brzo koračali naprijed trebalo da uvide da neki od njihovih kolega zastajkuju?; Koliko se teško bilo uživjeti u različite uloge? Kako ste ih formirali - iz osobnog iskustva, prema slici iz medija, knjiga ili nečega drugog?).*

## Fleksibilnost poučavanja u inicijalnom obrazovanju odgojitelja



TIJEKOM NASTAVE NA DALJINU ČESTO SAM SE OSJEĆALA ISKLJUČENO JER JE VEĆINA POZORNOSTI BILA USMJERENA NA STUDENTE KOJI SU BILI ISTOVREMENO UŽIVO (U SMISLU RASPRAVA, PITANJA, RAZGOVORA), DOK SU U TOM VIDU STUDENTI KOJI SU PRATILI NASTAVU NA DALJINU BILI ZANEMARENI I ISKLJUČENI IZ OBRAZOVNOGA PROCESA.

LJUTI ME KADA SE STAVI ROK ZA NEŠTO I UKOLIKO SE ZAKASNI SEKUNDU ZA PREDAJU, NE DOBIVAJU SE BODOVI, A NASTAVNICIMA SE SVE TOLERIRA IAKO NE ISPUNJAVAJU SVOJE OBAVEZE NA VRIJEME.

UVRIJEDILO ME KADA SE PROFESORICA ZGROZILA NA PRIMJERE RJEŠAVANJA SITUACIJE KOJE SMO NAVELE U KOLOKVIJU, NE UZIMAJUĆI U OBZIR DA NEMAMO NI JEDAN DAN PRAKSE I DA NE MOŽEMO ZNATI ŠTO JE ISPRAVNO RJEŠENJE.

NE MOGU USPJEŠNO POLOŽITI ISPIT KADA NASTAVNIK NE ODRŽAVA NASTAVU REDOVITO I STALNO MIJENJA PRAVILA.

BILA SAM JAKO RAZOČARANA KADA JE NASTAVNIK VIŠEKратно PRIPREMIO ISPIT ČIJI POLOVIČAN SADRŽAJ NIJE BIO U LITERATURI, A VREMENA ZA POPUNJAVANJE ISPITA JE JEDVA BILO, A PRI PRISTOJNOM PRIGOVORU NA TO POVRATNA INFORMACIJA JE BILA ISKLJUČIVO IGNORIRANJE.

## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Potaknite i sudjelujte u formalnim i neformalnim inicijativama tako da one rezultiraju konkretnim rješenjima usmjerenima prema unaprjeđivanju inkluzivne prakse (npr. strukturiranje predispitnih obveza studenata i usklađivanje načina zajedničkoga učenja na razini studijskoga programa).

## IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **SWOT analiza** je skraćenica od riječi SNAGE (eng. Strength), SLABOSTI (eng. Weakness), PRILIKE (eng. Opportunity) i PRIJETNJE (eng. Threat), može se koristiti u planiranju nastavnoga procesa na razini studijske grupe ili na osobnoj razini. Radi se o analizi slabosti, prilika, snaga i prijetnji na putu postizanja ciljeva kolegija ili osobnih ciljeva. Analiza se može koristiti i prilikom planiranja postizanja različitih odgojno-obrazovnih ciljeva u okviru RPOO. Pri definiranju snaga, slabosti, prilika i prijetnji, mogu pomoći odgovori na sljedeća pitanja:
  - **S – Strengths** (unutarnje snage): Što radite dobro?; Koje su vaše prednosti u odnosu na druge studente?; Koji su vam resursi dostupni?
  - **W – Weaknesses** (unutarnje slabosti): Što biste željeli naučiti, unaprijediti, poboljšati?; Što vas može spriječiti?; Što vam otežava postizanje ciljeva?
  - **O – Opportunities** (vanjske prilike): Što će vam ovaj kolegij/učenje omogućiti?; Kako će vam pomoći u vašem profesionalnom razvoju?; Kako će poboljšati vaše pozicioniranje na tržištu rada?
  - **T – Threats** (vanjske prijetnje): Koje okolnosti mogu ugroziti postizanje ciljeva?; Kakav je utjecaj postojećih pravila (na fakultetu, u ustanovama RPOO) na postizanje ciljeva?; Što vam nije dostupno, a potrebno vam je?

Smisao analize je sagledavanje mogućnosti rješavanja različitih izazova i teškoća koje se mogu naći na putu realizacije studijskih programa i/ili njegovih sastavnih dijelova. Važno je da nastavnik prilagodi primjenu analize potrebama kolegija, usmjeravajući je na specifična pitanja i/ili područja RPOO. Metodu je moguće koristiti i prilikom rasprava o povezanosti teorije i odgojno-obrazovne prakse, problemima s kojima se odgojitelji mogu susretati u radu. Iskustva pokazuju da studenti uočavaju prednosti ove metode jer dovodi do širenja njihovih spoznaja i perspektiva, a iznimno je vrijedna prilikom razmatranja mogućnosti podržavanja učenja i razvoja sve djece.

- **Interaktivna predavanja** su predavanja u kojima studenti imaju priliku izraziti vlastita očekivanja i teškoće u razumijevanju te time dobiti jasne upute i povratne informacije nastavnika. Povratne informacije otvaraju mogućnost planiranja univerzalnoga dizajna učenja jer nastavniku daju priliku da bolje upozna studente i uskladi poučavanje s njihovim razinama znanja i stilovima učenja.

Da bi to bilo moguće, nastavnicima se preporučuje odgovoriti na sljedeća pitanja:

- Kakvi su moji odnosi sa studentima u studentskoj grupi? Kakve odnose želim?
- Kako ohrabrujem studente na sudjelovanje?
- Kako ih motiviram na učenje?
- Kako ih potičem na davanje povratnih informacija?
- Kako moja postupanja (to što radim, kako se ponašam) doprinose onome što želim?

Ima primjera u kojima studenti daju povratne informacije nastavnicima na kvalitetu nastave (npr. evaluacijski listići nakon svakog zajedničkog sata) koji nastavnicima mogu biti koristan izvor informacija za implementaciju univerzalnoga dizajna učenja i unaprjeđivanje inkluzivne prakse.



## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Informirajte se o studentima i osigurajte im primjerenu potporu u učenju (npr. asistivna tehnologija, produljivanje vremena za pisanje ispita, dostupnost nastavnika u dogovoreno vrijeme i na dogovoren način).

## IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **Informacijska i komunikacijska tehnologija** se koristi u mnogim kolegijima, a iznimno je značajna za omogućavanje učenja djece s teškoćama u razvoju i studenata s invaliditetom. U sveučilišnoj nastavi važno je studente usmjeravati na mogućnosti korištenja ove tehnologije u procesima individualizacije odgoja i obrazovanja te ukazivati na različite asistivne (pomoćne) tehnologije (svaki proizvod, dio opreme ili sustava, bez obzira na to koristi li se u izvornom, modificiranom ili prilagođenom obliku, radi povećanja, održavanja ili poboljšanja funkcionalnih mogućnosti djece s teškoćama u razvoju/osoba s invaliditetom). Postoje kolegiji u kojima studenti imaju priliku upoznati rad s aplikacijama kao što su Omoguru, Vizualni raspored, Dictation i dr. Studenti, na primjer, imaju zadatak izraditi vizualni raspored za djecu s komunikacijskim teškoćama i teškoćama iz spektra autizma, prilagoditi radne materijale potrebama djece sa specifičnim teškoćama učenja, prilagoditi prikaz sadržaja mrežne stranice koje koriste u radu i dr. Teme ovih zadataka primjenjive su u različitim dijelovima kurikula RPOO, ali i u samoj sveučilišnoj nastavi. Sustavi za učenje na daljinu (npr. Merlin) omogućuju široku dostupnost nastavnih materijala koje studenti mogu preoblikovati prema vlastitim potrebama, a ujedno znatno proširuju mogućnosti izbora vremena učenja (npr. snimljena predavanja, webinar). Mogu sadržavati poveznice na različite sadržaje, literaturu, predavanja, znanstvene i stručne radove, filmove, radionice, video i audio snimke (npr. primjeri iz prakse), materijale za provjeru znanja, radove studenata i dr. Važno je da se sadržaji redovito ažuriraju i da studenti redovito dobivaju povratne informacije o svojim radovima. Preporučuje se korištenje sustava za komunikaciju sa studentima, izmjenu poruka, otvaranje foruma, brbljaonica (*chat*) i dr.
- **Zadatci dosjećanja, zadatci dopunjavanja, zadatci alternativnoga izbora, zadatci s višestrukim izborom, zadatci ispravljanja, zadatci sređivanja, zadatci povezivanja, esejski tip zadataka** primjeri su zadataka koji omogućuju studentima da na različite načine predstave svoje znanje, ako se koriste unutar istog kolegija ili unutar istog ispitnog roka. Tako u istom ispitu studenti mogu dobiti priliku odgovarati sukladno osobno preferiranom stilu učenja i prema različitim razinama Bloomove taksonomije znanja<sup>1</sup>. Da bi to bilo moguće, važno je da nastavnici upoznaju preferirane stilove učenja

---

1 Preporučuje se korištenje revidirane verzije taksonomije: L. W. Anderson, D. R. Krathwohl i suradnici (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing; A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*.

studenata. Na jednom kolegiju na prvom seminarskom susretu studenti pisanim putem odgovaraju na pitanja o vlastitim očekivanjima od kolegija, od nastavnika i od sebe te navode preferirani stil provjere znanja. Nastavnik tu informaciju uzima u obzir prilikom kreiranja i planiranja ispita. **Dogovor ispitnog termina**, u slučaju nepredvidivih i traumatskih doživljaja studenata (npr. smrt bliskog člana obitelji, hospitalizacija, teža bolest) ne narušava akademske zahtjeve i ishode učenja pojedinih kolegija, a studentima daje primjer uvažavanja različitosti i načina na koji se potiče održavanje učenja i razvoja sve djece. Pretpostavka je kvalitetan odnos nastavnika i studenta, odnosno svijest studenta da se u teškim životnim situacijama može odgovorno obratiti nastavniku i osjećaj da *kuca na otvorena vrata*.

## Suradnja i timski rad u inicijalnom obrazovanju odgojitelja



UVRIJEDILO ME KADA SU NEKE MOJE IDEJE SU BILE KRITIZIRANE, A NEKE, VODITELJICA SEMINARA, NIJE NI SLUŠALA. KOLEGA JE PONOVILO MOJE IDEJE TE GA JE POHVALILA ZA KREATIVNOST.

OBESHBRABRUJE ME KAD NASTAVNIK PREKIDA MOJE IZLAGANJE I NE DOPUŠTA MI DA ZAVRŠIM MISAO.

PRILIKOM DAVANJA NETOČNOGA ODGOVORA NA POSTAVLJENO PITANJE ILI ISKAZIVANJE NEKOG VLASTITOG MIŠLJENJA O ODREĐENOJ TEMI NEKI BI NASTAVNICI REAGIRALI „LJUTITO“, ODNOSNO NJIHOVA POVRATNA INFORMACIJA OTVORENO BI GOVORILA DA SMO REKLI NEŠTO POGREŠNO I S ČIME SE ONI NE SLAŽU ŠTO BI U MENI, A I KOD OSTALIH KOLEGICA IZAZIVALO NELAGODU I SRAM ZBOG IZREČENOGA, A ISTOVREMENO NAS SE POTIČE NA AKTIVNOST I ISKAZIVANJE VLASTITOGA MIŠLJENJA S MOTOM DA NI JEDAN ODGOVOR NIJE POGREŠAN I DA SVE KORISTIMO U SVRHU RASTA I UČENJA.

OCJENJIVANJE NA JEDNOM KOLEGIJU JE BILO UVJETOVANO AKTIVNOSTIMA NA SATU I ODRŽAVANJEM KVALITETNOGA IZLAGANJA. OBA SAM KRITERIJA ISPUNILA: IZLAGANJE JE BILO POHVALJENO I OCIJENJENO OCJENOM IZVRSTAN, A U AKTIVNOSTI SAM IMALA DOVOLJNO „BODOVA“. S DRUGE STRANE, JEDAN JE STUDENT IMAO ZNATNO MANJE „BODOVA“ OD MENE I NIJE BIO AKTIVAN NA SATU, A IZLAGANJE JE BILO TAKOĐER, PREMA KOMENTARIMA PREDAVAČA, LOŠIJE OD MOJEGA. TAJ JE STUDENT IMAO KONAČNU OCJENU IZVRSTAN DOK SAM JA IMALA VRLO DOBAR. NISAM SIGURNA JE LI RAZLOG TOME BIO TAJ ŠTO JE TAJ STUDENT OSOBA S INVALIDITETOM, ALI TAKO JE ISPALO, ŠTO JE PREMA MOM MIŠLJENJU JAKO POGREŠNO, NAJVIŠE ZBOG KONCEPTA INKLUZIVNOSTI.

LJUTI ME KAD DOBIJEMO ISTU OCJENU ZA ZAJEDNIČKI RAD KOJEMU NISMO SVI JEDNAKO DOPRINIJELE, A KADA NEMAMO PRILIKU TO OBJASNI TI NASTAVNIKU.

## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Koristite različite resurse za učenje i stvarajte prilike za razvoj suradničkih vještina studenata.

## IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **Dokumentiranje odgojno-obrazovnog procesa** uključuje interpretaciju i analizu prikupljene dokumentacije te planiranje daljnjih akcija usmjerenih k osmišljavanju kvalitetnoga prostorno-materijalnoga okruženja za odgoj i obrazovanje djece rane i predškolske dobi. U sklopu nekih metodičkih kolegija studenti dobivaju zadatak da prikupe dokumentaciju o odgojno-obrazovnom procesu i pripreme refleksiju o procesu radi planiranja i uvođenja novih akcija u taj proces tako da prostorno-materijalno okruženje proizlazi iz interesa i potreba djeteta. Zadatak se realizira uz pomoć i mentorstvo odgojitelja i nastavnika te u paru s drugim studentom. Oba studenta imaju isti zadatak, ali djeluju kao tim – međusobno se dogovaraju, nadopunjuju, zajednički planiraju i izvode vježbu. Suradnja s kolegom, mentorom odgojiteljem i nastavnikom studentu osigurava iskustvo podrške, suradnje i kritičke rasprave koja se od njega očekuje u budućem radu. Studente se tijekom zadatka usmjerava prema individualnom pristupu djetetu pri čemu studenti moraju uvažiti svaku različitost s kojom se susreću (npr. djeca s pripadnici nacionalnih manjina, djeca sa specifičnim teškoćama u razvoju, djeca s kroničnim bolestima, darovita djeca) tako da ih prepoznaju i nauče primijeniti osnovna načela i vrijednosti RPOO-a u radu sa svakim djetetom.
- **Posjete ustanovama RPOO-a** ostvaruju se u sklopu različitih kolegija (metodičkim, pedagoškim, psihološkim). Tematski se oblikuju u odnosu na sadržaje i specifičnosti pojedinoga kolegija. Posjete dječjim vrtićima mogu biti jednokratni ili višekratni susreti koji imaju svoj cilj, a koji se dogovara u suradnji nastavnika i djelatnika u dječjem vrtiću. Smisao je osigurati da studenti budu ciljano i stručno informirani o specifičnoj temi. Susret može biti usmjeren i k ostvarivanju suradnje s konkretnim djetetom ili zaposlenikom dječjega vrtića. Važno je prije posjeta studente upoznati s pravilima ponašanja u dječjem vrtiću (nošenje papuča, zabranjeno fotografiranje djece, čuvanje podataka...). Neposredni dolasci studenata u dječje vrtiće iznimno su vrijedan potencijal učenja koji omogućuju upoznavanje rada različitih profila stručnjaka, a ovisno o potrebama kolegija- iskusiti različite slojeve odgojiteljske profesije (npr. timski rad, suradnja s roditeljima/skrbnicima djece, planiranje, individualne konzultacije s članovima stručnog tima i dr.) U vrijeme posjete studente se potiče na postavljanje pitanja. Nakon posjete, na nastavi se razgovara o dojmovima i eventualnim novonastalim pitanjima. Posjete dječjim vrtićima omogućuju i prvi uvid u promišljanje o različitim razinama identiteta odgojiteljske profesije.

Aktivnost je moguće dopuniti pripremom „idealnog dječjeg vrtića“ pri čemu studenti osmišljavaju svoj „idealni“ prostor (prostorno-materijalno i socijalno okruženje), nastoje definirati osobnu ulogu i suradnju s drugima, planiraju „promjene“ prema

zapaženim potrebama djece. Nastavnik usmjerava studente da predvide kako će uključivati novu djecu (npr. djecu u nepovoljnom položaju), kako će reagirati u neplaniranim i iznenadnim situacijama (npr. informacija o događanjima u obitelji) i slično.

- **Gosti predavači** su stručnjaci koji posjeduju potrebna znanja i iskustvo te mogu studentima dati uvid u resurse i potrebe zajednice na određenu temu, vezanu uz sadržaje kolegija. Gosti predavači mogu biti odgojitelji, stručni suradnici, roditelji darovite djece i djece s teškoćama u razvoju, predstavnici manjina, voditelji specifičnih udruga, institucija i/ili programa (obiteljski centri, profesionalne udruge, udruge za rad s djecom, udruge roditelja...).
- **Intervjui** su pogodna metoda za ostvarivanje suradnje s različitim dionicima odgojno-obrazovnoga procesa. Primjer je kolegij u kojemu radeći na intervjuu studenti ostvaruju dio ECTS bodova. Njihov je zadatak da pripreme, realiziraju te u pisanom ili drugom obliku analiziraju i predstave obavljenu intervju. Naglasak je na ostvarivanju suradnje i upoznavanju doprinosa, odnosno profesionalnih uloga predstavnika različitih profesija (npr. psiholozi, edukacijski rehabilitatori, odgojitelji) ili nositelja različitih funkcija (npr. pročelnici, ravnatelji, voditelji projekata). Studenti predlažu strukturu i sadržaj intervjua, što usklađuju u konzultacijama s nastavnikom i drugim studentima. U izvještaju o obavljenom intervjuu je važno ukazati na moguće oblike i sadržaje suradnje odgojitelja i predstavnika druge profesije te obrazložiti doprinos suradnje odgoju i obrazovanju (dobrobiti) djeteta. Suradnja može biti usmjerena prema različitim aspektima i područjima RPOO-a (npr. priprema likovne izložbe, organizacija tematskih roditeljskih sastanka, sportskih manifestacija i dr.).

## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Usmjeravajte studente na samoprocjenu, suradničko procjenjivanje ishoda učenja, razvoja kompetencija i postignuća

### IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **Vršnjačka procjena i samoprocjena** može se realizirati u sklopu kreativnih zadataka studenata. U konkretnom primjeru studenti zadatak ostvaruju samostalno, a nakon predaje svoga uratka, studenti dobivaju na procjenu tri tuđa rada, koja, zajedno sa svojim radom, procjenjuju prema 5 zadanih kategorija u stilu rubrika. To su:
  - kreativnost (rad je inovativan i kreativan u svim područjima, korištenom mediju, sadržaju, načinu prezentacije ...)
  - povezanost sa sadržajima kolegija (središnji dio prezentiranog rada je izravno vezan uz sadržaje obrađene na kolegiju)
  - stručnost (autor prikazuje i koristi stručni jezik i pojmove te ih koristi na ispravan i točan način)
  - primjerenost (korištena je primjerena tehnika prezentiranja sadržaja i količina sadržaja, u primjereoju mjeri- zadržava pažnju cijelo vrijeme, bez obzira koliko traje)
  - promocija (prikaz ovoga zadatka može imati samo pozitivne reakcije i osmišljen je na način da koristi u promociji profesije odgojitelja i pri tome ne umanjuje i/ili potvrđuje stereotipe vezane uz odgojiteljsku profesiju).

Osim što su studenti označili vrijednost procjene za koju smatraju da se odnosi na procjenjivani rad, studenti za svaki kriterij pišu obrazloženje (komentar) te odluke, koji je vidljiv studentu čiji se rad procjenjuje. Dakle, svaki student ukupno vrednuje 4 različita rada (svoj i tri tuđa), te ima uvida u komentare tri studenta na svoj uradak. Osim što je cilj isti (promocija odgojiteljske profesije), način ostvarenja zadatka je različit, čime student dobiva uvid u različite oblike izražavanja i tumačenja sadržaja različitih studenata, razvija samokritičnost, vježba način pisanja stručnih povratnih informacija i uči prihvaćati stručne povratne informacije za svoj rad.

Važno je osigurati da se uspješnost i zaokupljenost studenata u ovoj aktivnosti ogleda u vrednovanju uspješnosti studenata na razini kolegija (prikupljanje ECTS bodova ili udio u završnoj ocjeni).

- **Samoprocjena suradničkih kompetencija** može znatno doprinijeti osvješćivanju studenata o važnosti ove skupine kompetencija za profesionalno inkluzivno djelovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi. Postoje različite metode samoprocjena, a najčešće se koriste različiti upitnici za samoprocjenu, kontrolni popisi (tzv. ček-liste), vođenje dnevnika, vremenske crte napretka i dr. Da bi samoprocjena bila smisljena i usmjerena učenje, važno je osigurati da studenti stječu uvid u svoje jake strane i potencijalne teškoće u ostvarivanju suradnje, da uvide koristi za napredak,

definiranje ciljeva razvoja i očekivanja usmjerenih prema ovoj skupini kompetencija. Da bi to bilo moguće, ovaj način vrednovanja važno je najaviti na samom početku kolegija, jasno predstaviti i komunicirati kriterije te otvoriti mogućnost suradničke komunikacije s nastavnikom, neovisno o temi i specifičnim sadržajima kolegija u studijskom programu RPOO. **Zajednička procjena grupnoga rada** moguća je na svim kolegijima i na svim aktivnostima koje zahtijevaju grupni rad. Odnosi se na zajedničko donošenje odluke i usuglašavanje oko bodova koje ta ista grupa treba dobiti za zajednički rad. Pri tome, studenti moraju unaprijed biti upoznati s pravilima i kriterijima ocjenjivanja. Svaki student mora biti upoznat i razumjeti svoj utjecaj i doprinos na zajedničku ocjenu. Grupa argumentira svoje predložene bodove i usmeno ili pismeno iskazuje prednosti i nedostatke svoga zajedničkog rada koje nastavnik uzima u obzir prilikom formuliranja završne ocjene. U nekim kolegijima nastavnici nakon svakog ispita/kolokvija studente potiče na samoprocjenu osobnih postignuća koja nosi dodatne bodove u procjeni uspješnosti na ispitu/kolokviju.

- **Samoprocjene ostvarenosti ciljeva** mogu prethoditi formalnom ispitu. Iskustva nastavnika pokazuju da studenti jako dobro sami prepoznaju jesu li ili nisu ostvarili planirane ciljeve i znaju obrazložiti svoje jake strane kao i područja koja trebaju unaprijediti. Tako i samo vrednovanje postaje prilika za učenje. Da bi to bilo moguće, važno je jasno komunicirati (na različite načine, uz korištenje primjera) ciljeve i kriterije procjene ostvarenosti ciljeva.
- **Zajednička refleksija rada studenata** koristi se u okviru metodičkih kolegija, unutar kojih studenti ostvaruju svoju samostalnu aktivnost. Nakon odrađene aktivnosti u čijoj su pripremi surađivali, provodi se refleksija rada studenta. Za refleksiju je odvojeno 20 do 30 minuta (prema potrebi) po izvedbi, a u njoj sudjeluju nastavnik izvoditelj vježbi u dječjem vrtiću, odgojitelj-mentor u čijoj se skupini provodila aktivnost, student koji je izvodio aktivnost i grupa studenata (4 do 5) koji su aktivnost promatrali (pri čemu promatranje ne znači stajanje, već sudjelovanje u aktivnostima u kojima i djeca sudjeluju). Svaki sudionik tog procesa nakon izvedbe ispunjava upitnik o aktivnosti studenta. U upitniku su pitanja vezana uz angažman djece, pripreme prostora i materijala, njihovoj iskoristivosti, uvažavanja dječjih potreba, i sl., a mogu poslužiti i kao vodič za refleksiju. O samom postupku refleksije studenti su prethodno učili na nastavi, imali su prilike vidjeti primjere korištenja na snimkama prakse te su dobili i smjernice za promatranje samostalne izvedbe studenata. U vrijeme refleksije, svatko može reći što je primijetio, što je posebno dobro, a u čemu se vidi mogućnost napretka u izvedbi ili odnosu studenta prema djeci i sl. Sam student daje samorefleksiju na svoju izvedbu. O posebno izazovnim situacijama se posebno raspravlja, daju se različita mišljenja i ideje te govori o njihovoj iskoristivosti. Nakon usmene refleksije, studenti pišu samorefleksiju i refleksiju rada drugoga studenta, čime još jednom dobivaju priliku prisjetiti se ključnih trenutaka i na taj način učiti korištenjem različitih sredstava. Refleksija i samorefleksija u usmenom i pismenom obliku, dio su procesa vrednovanja aktivnosti studenta na kolegiju, a izvrsna su prilika za uvježbavanje komunikacijskih vještina, nenasilno rješavanje sukoba i razvoj suradničkih kompetencija.

## Kontinuirani osobni i profesionalni razvoj u inicijalnom obrazovanju odgojitelja



JEDNA MI JE PROFESORICA REKLA: RAZMISLI JESI LI TI UOPĆE SPOSOBNA ZA OVAJ SMJER.

POVRIJEDILO ME KADA JE NASTAVNICA U ZADNJI TREN OTKAZALA OBRANU MOGA DIPLOMSKOG RADA ZBOG NEODGOVARAJUĆE KVALITETE.

JEDAN NASTAVNIK NIJE MOGAO OPRAVDATI SVOJE BODOVANJE RADOVA NA RAZINI CIJELE GODINE I IZBJEGAVAO JE ODGOVORITI NA IZRAVNA PITANJA KOJA SU SE ODNOSILA NA RAD, ODNOSNO PITANJA KOJA SU BILA NAMIJENJENA SHVAĆANJU ŠTO JE POGREŠNO U RADU. SMATRAM DA NAS TAKAV POSTUPAK NE MOTIVIRA NA UČENJE I ZALAGANJE.

TIJEKOM NASTAVE PROFESORICU SMO PITALI O LITERATURI ZA ISPIT, NA ŠTO JE ONA ODGOVORILA DA NE PRATIMO NASTAVU, NISMO UKLJUČENI I NE IZVRŠAVAMO SVOJE DUŽNOSTI IAKO PRIJE TOGA LITERATURA NIJE BILA NAVEDENA. TO NAS JE JAKO OBESHABRILO.



## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Potaknite studente na različite oblike profesionalnoga razvoja.

### IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **Stručni skupovi, konferencije, okrugli stolovi** koje organiziraju studenti ili u njima sudjeluju bitan su resurs kontinuiranoga osobnog i profesionalnog razvoja. Mogu se organizirati unutar kolegija, studijskoga programa ili cijeloga fakulteta, a organizatori mogu biti različiti. Na primjer, studenti Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u svibnju 2021. godine organizirali su on-line konferenciju „Tranzicija – most u obrazovanju“ na kojoj su brojni nastavnici i studenti izložili svoje teme. To je jedna u nizu konferencija koje organiziraju studenti uz podršku i sudjelovanje nastavnika. Postoje prakse u kojima nastavnici studente upućuju na skupove u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje i drugih dionika cjeloživotnoga obrazovanja, čime se može zamijeniti uobičajeno predavanje ili ostvariti neki drugi zadatak koji proizlazi iz kolegija. Svakako se radi o resursu koji potiče usvajanje navike kontinuiranoga učenja studenata.
- **Konferencija studentskih radova** primjenjiva je metoda u okviru različitih kolegija. U jednom su primjeru studenti imaju priliku sudjelovati u svim fazama pripreme, organizacije i provedbe konferencije. Studenti dogovaraju temu s nastavnikom te utvrđuju datum provedbe konferencije. Određuju se studenti koji čine programski i organizacijski odbor, te sudionici konferencije. Pridaje se važnost promociji konferencije, vizualnom identitetu i temama koje su vezane uz odgojno-obrazovni rad odgojitelja. Studenti su slobodni pozvati i gosta za plenarno izlaganje. Na dan konferencije, izlaganja se odvijaju prema ranije utvrđenom rasporedu, s moderatorima i pred publikom. Studenti izlažu svoje studentske radove iz različitih područja, a koje su oblikovali na temelju uputa programskoga odbora. Izlagači dobivaju potvrde te se na kraju svega konferencija službeno zatvara. Neki fakulteti i nastavnici održavaju i festival diplomskih radova. Po završetku studija studenti imaju prilike jednom godišnje prikazati svoj završni ili diplomski rad na Festivalu završnih radova, vježbati govorne i prezentacijske vještine te čuti mnoge teme iz odgojno-obrazovnoga rada. Grupirani su tematski, s dva nastavnika moderatora. To je vrijeme i mjesto gdje se susreću sa studentima s drugih godina, ali i drugih Fakulteta. Studenti imaju prilike vidjeti i pitati sve što ih zanima o samoj temi, ali i procesu izrade završnog/diplomskog rada.
- **Praćenje osobnoga profesionalnog razvoja** pomaže u vođenju studenta tijekom procesa učenja i omogućuje samorefleksiju na proces. U jednom se kolegiju studente potiče na vođenje tzv. Linije sreće u kojoj studenti bilježe sve aktivnosti koje su individualno prakticirali tijekom semestra radi realizacije zadataka vezanih uz taj kolegij. Od studenata se očekuje da bilježe datum, vrijeme, trajanje i tip aktivnosti, ali i kako su se tijekom aktivnosti osjećali. Linija sadržava horizontalnu (za osjećaje i tip aktivnosti) i vertikalnu os (za vrijeme i trajanje aktivnosti). Omogućuje praćenje

procesa učenja i promjene koje se tijekom vremena događaju. Važno je da nastavnik ima uvid u liniju i na individualnim ili grupnim konzultacijama sa studentima komentira njihovo iskustvo učenja, ali i samoga praćenja procesa.

- **Mapa profesionalnoga razvoja** podrazumijeva da studenti tijekom godine u svoju osobnu mapu prilažu sve materijale koji se tiču sadržaja kolegija, osobnoga angažmana (ukoliko ga ima) u dodatnim aktivnostima vezanim za sadržaje kolegija, članke i druge tekstove koje pronade i čine mu se korisnima, fotografije i sl. Bitno je da sve priloge u mapi student prije predaje potpiše te da za svaki tekst ili drugi prilog, napiše nekoliko rečenica promišljanja o temi i/ili motiva zbog kojeg je taj rad priložio u svoju mapu. U slučaju da se u sklopu kolegija odlazi u posjet ili boravi u odgojno-obrazovnim ustanovama, student prilaže i kratka izvješća o naučenome u posjetima, svojim pitanjima i promišljanjima o istome. Mapa profesionalnoga razvoja na kraju godine služi kao uvid studenta u razvoj svojih promišljanja tijekom godine, te nastavniku kao izvor za vrednovanje kontinuiranoga rada studenta. Također, mapa može biti i poticaj za raspravu na završnom ispitu. Dodatna mogućnost je i razmjena mapa među studentima, gdje onda mapu pojedinoga studenta obogaćuje drugi student svojim komentarima i pitanjima vezano uz priloženo.

## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Stvarajte prilike za razvoj istraživačkih kompetencija studenata.

## IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **Fokus grupe** s odgojiteljima (npr. tijekom obavljanja prakse) omogućuju studentima uvid u promišljanje i iskustvo odgojitelja iz prakse o pojedinim temama. Tema se utvrđuje na samom početku izvedbe kolegija, a nadovezuje se na sadržaj kolegija. U jednom primjeru studenti su razgovarali s odgojiteljima u različitim fazama profesionalnoga razvoja, a prema dogovoru s nastavnikom i ranije dogovorenim pitanjima, o kompetencijama potrebnima za rad, promišljanju i potrebama u osobnom profesionalnom razvoju. Studenti prolaze sve faze istraživačkoga procesa, a intervju i transkript intervjua provode samostalno, naravno uz potrebnu podršku nastavnika. Za sve faze rada, dobivaju primjere, a prije samog provođenja intervjua, održava se sat na kojemu se raspravlja o mogućim nastalim nedoumicama. Studenti imaju vremena dva mjeseca za provođenje ukupno dvaju intervjua s odgojiteljima u istoj fazi profesionalnoga razvoja (0- 3, 4- 7, 8- 15, 16-22, 23- 30 ili preko 30 godina radnoga staža), a koja se određuje dogovorno među studentima, ovisno o njihovom interesu. Vodi se računa da sve faze budu zastupljene. Nakon prolaska roka, studenti provode tematsku analizu intervjua, također prema zadanim temama i prema priloženim uputama, uz mogućnost konzultiranja pisanim (e-pošta, Merlin i dr.) ili usmenim putem (osobne konzultacije uživo ili preko aplikacije). Sve materijale studenti prilažu na način da je vidljiv nastavniku. Sudionici intervjua poznati su samo studentima koji su proveli intervju, a nastavniku se materijal predaje sa šifrom. Nakon toga, na nastavi se studenti grupiraju u skupine prema fazama profesionalnoga razvoja, te zajednički rade na objedinjivanju dobivenoga materijala. O značajkama pojedine faze raspravljuju u grupama te pripremaju prezentaciju (u obliku plakata, PowerPoint prezentacije ili drugačije) u kojoj predstavljaju ključne zajedničke spoznaje.
- **Akcijsko istraživanje** je metoda učenja koja studentima omogućuje vrlo bogato i vrijedno iskustvo. U jednom primjeru studenti imaju zadatak u paru s kolegicom/kolegom pripremiti nacrt akcijskoga istraživanja kako bi stekli uvid u mogućnosti unaprjeđivanja inkluzivnosti pedagoške prakse u ustanovama RPOO. Upute za pripremu nacrtu studenti dobivaju usmenim i pisanim putem (upute su dostupne na e-kolegiju). Jedan do dva sata nastave posvećene su vježbanju pisanja nacrtu. Aktivnost nosi 1 ECTS bod, a kvaliteta nacrtu utječe na konačnu ocjenu iz kolegija. Aktivnost uključuje:
  - primjenu tehnike za biranje promjene (nedovršene rečenice, dijagram afiniteta, oluju ideja)
  - definiranje jasnog i mjerljivog cilja istraživanja uz obrazloženje izbora cilja
  - kreiranje promjene (osmišljavanje i razrada metoda prikupljanja podataka, razrada plana akcijskog istraživanja te načina dokumentiranja procesa)

- dijeljenje naučenog (primjena jedne do dvije tehnike: trianguliranje, kategoriziranje, sortiranje i kodiranje, redoslijed/rang/niz, špekulacija, preformuliranje pitanja, razgovor i validacija te povezivanje s rezultatima već provedenih istraživanja, što podrazumijeva pretraživanje literature).

Akcijsko istraživanje moguće je konceptualizirati prema drugačije imenovanim koracima i fazama i primijeniti na različita motrišta i sadržaje RPOO.

## PREPORUKA ZA NASTAVNIKE

Uključite različite sadržaje u sustav vrednovanja usvojenosti ishoda učenja.

### IDEJE ZA IMPLEMENTACIJU PREPORUKE

- **Vrednovanje neposrednoga praktičnog rada** provodi se kontinuirano, tijekom semestra. U jednom primjeru student provodi 4 dana (kroz 4 tjedna) u neposrednom radu s djecom pri čemu promatra, prati i prikuplja različite etnografske zapise o dječjim aktivnostima, dječjem učenju i dječjem stvaranju značenja. Nakon svakog dana provedenog u neposrednom radu s djecom, studentski par, odgojitelj, nastavnik i dio studenata koji su istovremeno uključeni u proces, ali s drugim parom, zajednički analiziraju i vrednuju prikupljenu dokumentaciju te na tim osnovama planiraju daljnje akcije. One podrazumijevaju razvijanje postojećih prostorno-materijalnih uvjeta kao i stvaranje novih (novi centri, novi poticaji i sl.). Student tijekom ovoga procesa vodi dnevnik u koji bilježi i analizira dječje aktivnosti, kao i dokumentaciju svojih aktivnosti. Po završetku nastave studenti predaju dnevnik vježbi u kojemu je sažet (vrednovan) cjelokupni tijek procesa, argumentirano opisane aktivnosti i intervencije u kurikulumu i pri tome korištena suvremena literatura kao teorijska podloga. Zajednička refleksija po završetku nastave prilika je za razvijanje suradničkih odnosa sa sustručnjacima, timskoga rada i kritičke rasprave, razvoja komunikacijskih vještina te uopće suradničkoga učenja kao osnove razvoja refleksivne prakse. Studenti cijelo vrijeme vode uvažavajuću i konstruktivnu komunikaciju. Okruženje za takav oblik suradnje u kojemu je konstruktivna povratna informacija dobrodošla i pozitivno usmjerena mora biti dovoljno sigurno za studente jer tijekom rasprave izlažu svoje različite interpretacije koje počivaju na njihovim stavovima, uvjerenjima i vrijednostima. Kako se vježbe primiču kraju, uočava se odmak od osobnih, prema profesionalno usmjerenim stavovima i vrijednostima, odnosno mijenja se cjelokupna studentova slika o djetetu.
- **Priznavanje neformalnoga iskustva studenata**, kada se od studenata očekuje da ostvaruju određene aktivnosti koji svojim sadržajem nadopunjuje sadržaje kolegija ili tema unutar kolegija, potrebno je dodatno vrednovati (npr. volonterski rad, organiziranje susreta studenata). Silabusom se određuju postotni bodovi koji se ostvaruju takvim aktivnostima ili nadomještaju određenu aktivnost. U jednom primjeru radi se o 5 postotnih bodova. Aktivnost studenata može biti izvan institucije (npr. volontiranje u udrugama) ili unutar Fakulteta (npr. pomoć pri organizaciji konferencije). Silabusom se jasno utvrđuju pravila, bodovi, broj sati i način izvješćivanja o studentskoj aktivnosti. Studenti su na početku upoznati s ovom mogućnosti i imaju rok unutar kojeg se mogu javiti, kako bi nastavnik mogao planirati daljnje aktivnosti. Na kraju godine, studenti u petominutnom izlaganju izvješćuju ostale studente što su radili, što naučili i koji je njihov doprinos zajednici.

- **Vrednovanja ishoda učenja prema modelu univerzalnoga dizajna u završnome ispitu:** Ispit se realizira kroz dva elementa: pisani esej (20 bodova) i prezentaciju (10 bodova). Pisani ispit uključuje odgovore na pet obveznih tema i jednu izbornu prema određenim pravilima i predaje se na Merlin sustav tri dana prije ispitnog roka. Prezentacija uključuje refleksiju na ukupne sadržaje kolegija uz isticanje ključnih tema za svakog studenta kroz izbor načina prezentacije: usmeni ispit, dramska izvedba, samostalna ili grupna prezentacija kombinacija navedenih načina ili neki drugi prijedlog studenta. Prezentacija se predaje jedan dan prije datuma završnog ispita, a studentima je dana uputa o načinu realizacije zadatka i kriterijima vrednovanja u zadnjem tjednu nastave.

# Inkluzivna nastava u inicijalnom obrazovanju odgojitelja: primjeri dobre prakse

Prilikom nastanka ovoga priručnika prikupljeni su brojni primjeri dobre prakse koje doprinose razvoju skupova kompetencija odgojitelja za inkluzivno obrazovanje. Ovdje su prikazani neki od njih, radi ilustracije načina na koje je u specifičnim kolegijima i u specifičnim nastavnim cjelinama moguće doprinosti inkluzivnom iskustvu učenja studenata i tako doprinijeti inkluzivnosti visokoškolske nastave te poticati kompetencije studenata za inkluzivni RPOO.

Vjerujemo da stvarni primjeri koje sveučilišni nastavnici uspješno primjenjuju mogu potaknuti širu primjenu inkluzivnoga obrazovanja u studijskim programima za inicijalno obrazovanje odgojitelja.

# Kolegij: PROFESIONALNE KOMPETENCIJE ODGOJITELJA

Pri davanju zadataka u prethodnom razdoblju, primijećene su velike razlike u kvaliteti, načinu obrade i prezentacije, te razumijevanju sadržaja. Vidljiv je nedostatak motivacije studenata u zadacima koji su isključivo pisanoga karaktera (seminari, eseji). Pri njihovom prezentiranju, osjeća se zamor i dosada kod studenata koji prate prezentaciju, sve ovisno o govorničkim, organizacijskim i prezentacijskim sposobnostima studenata koji izlažu. Kod velikoga dijela studenata pojavljuje se trema pri izlaganju (studenti se tresu, mucaju, imaju dugotrajne pauze...).

Na prvom nastavnom satu, u sklopu predavljanja silabusa, studentima je objašnjen zadatak, dan rok za predaju zadatka (dva i pol mjeseca za osmišljavanje, realizaciju i predaju) i vrednovanje zadatka s ukupno 20 postotnih bodova (10 bodova za zadatak i 10 na samoevaluaciju i vršnjačko vrednovanje 3 studentskih uradaka). Dvije zadane upute su: a) temeljno ishodište zadatka je obuhvat sadržaja kolegija: profesija, profesionalni identitet, profesionalne kompetencije, profesionalni razvoj, profesionalna etika, profesionalne udruge; b) namijenjen je promociji profesije odgojitelja: stručni jezik, bez jačanja postojećih stereotipa i sl. Na Merlinu su postavljena dva moguća primjera, kao početna ideja, video uradak za promociju profesije odgojitelja i letak.



**Studenti imaju slobodu biranja tehnike, sadržaja (unutar kolegija), trajanje i način prezentacije, vrijeme pripreme i realizacije (osim konačnog roka predaje). Tijekom zadanog vremena moguće je koristiti konzultacije uživo, telefonski i elektroničkom poštom.**



**Nakon predaje svoga uratka, studenti dobivaju tri rada drugih studenata, koje, zajedno sa svojim radom, procjenjuju prema pet zadanih kategorija u stilu rubrika s upisom: a. bodovne vrijednosti za pregledani rad i b. obrazloženje i komentar odluke.**

Studenti su priložili raznovrsne radove: brošure, plakate (rukom rađene i računalnim alatima), animirani film (računalni alat), stripove (rukom rađene i računalnim alatima), lutkarske predstave, PowerPoint prezentacije, video uratke (jedan dan u životu odgojitelja; intervjui s odgojiteljima, učiteljima i roditeljima...), audio snimke djece, pjesme, priče i likovne uratke.






**Na zadnjem susretu na daljinu, prikazan je izbor radova prema različitim tehnikama, ukupno njih 15-ak. Studenti su mogli svoje dojmove o samom zadatku te njihovom putu u promišljanju i realizaciji podijeliti s drugim studentima uključujući se aktivno u raspravu govoreći i pišući poruke u brbljaonici.**

**Studenti su osobito vrijednim elementom rada procijenili priliku da budu kreativni, navode da su bili zadovoljni i motivirani tijekom rada na zadatku. Ističu osjećaj odgovornosti koji su imali pri slobodnom izboru ideje i**



realizaciji zadatka. Ističu osjećaj korisnosti i primjenjivosti zadatka, osobito njegov konkretan doprinos njihovom profesionalnom razvoju i identitetu, a što je i jedan od ciljeva kolegija.

Ishodi rada na zadatku prelili su se njihovo osobno i profesionalno djelovanje, primjerice, kroz razmjenu sadržaja npr. brošura roditeljima, prezentaciju radova i iskustva učenja članovima obitelji, čime dodatno zastupaju profesiju i doprinose društvenom statusu odgojiteljske profesije. Treba istaknuti da su izlaganja bila pažljivo praćena, uz visoku razinu pozornosti i aktivnosti tijekom cjelokupne izvedbe zadataka, bez prisutnosti zamora ili treme.

	<p><b>UVAŽAVANJE RAZLIČITOSTI:</b></p> <p>uvažavanje identiteta svakog studenta koji osjeća da je pozvan dati osobni doprinos kada student ima iskustvo učenja da je njegov osobni identitet nešto što se uvažava i prihvaća kao vrijedno i ono čime doprinosi bogatstvu različitosti lakše će shvatiti i temeljni pristup djetetu u sustavu RPOO-a.</p>
	<p><b>PROFESIONALNI RAZVOJ:</b></p> <p>studenti imaju priliku vježbati refleksiju i samorefleksiju</p>
	<p><b>PODRŽAVANJE UČENJA I RAZVOJA SVE DJECE:</b></p> <p>stvaranja uvjeta za autonomno djelovanje iz pozicije osobnoga interesa, afiniteta i sl. različiti modeli učenja i pristupi učenju</p> <p>usmjerenost na identificiranje jakih snaga studenata</p>

## Kolegij: DIJETE I KREATIVNOST

Tijekom obrade teme „Dijete i kreativnost“ nastoji se približiti kreativnost kao vrijednost zadanu Nacionalnim kurikulumom RPOO-a. Potiče se diskusija o šablonama u dječjim vrtićima uz kratak prikaz dobre prakse i ukazuje se kako se unutar dječjega vrtića kroz različite primjere može razvijati kreativnost (društvene igre, lutkarske predstave, dramske igre i vođene fantazije).



S obzirom da je 2021. proglašena Godinom čitanja, tijekom vježbi ponudene su studentima tri priče (Pepeljuga, Trnoružica, Petar Pan), od kojih će **studenti moći odabrati jednu i kroz vježbu biti u prilici razvijati svoje višestruke inteligencije, a osobno iskustvo odmah upotrijebiti u svom radu. Mogli su odabrati priču, načina rada i suradnika (samostalno, u paru ili u trojkama).** Imali su mogućnost povezivanja bilo kojeg područja višestrukih inteligencija s konkretnim sadržajem po svom izboru kroz slijedeće aktivnosti:

- verbalna inteligencija- osmisli priču na način da se izmijeni kraj poznatoj, ili izmiješa nekoliko poznatih priča ili smisliti pjesmu
- matematičko logička inteligencija- Što bi bilo da je glavni lik broj i koji bi broj tada bio, da su ostali likovi brojevi koji bi brojevi bili? Što bi bilo da je da je glavni lik znanstveno načelo ili teorem?
- prostorna inteligencija- nacrtati kuću ili dvorac, nacrtati likove ili izraditi jednostavne lutke
- glazbena inteligencija- Kad bi lik bio pjesma, bio bi..., skladanje glazbene pozadine
- tjelesno kinestetička inteligencija- Kad bi lik plesao na tu pjesmu, plesao bi..., animiranje lutki
- intrapersonalna inteligencija – opisivanje vlastitih osjećaja prema liku
- interpersonalna inteligencija- Na koga vas podsjeća vaš lik iz priče?
- prirodoslovna inteligencija- da je lik životinja ili biljka, bio bi ...





Izlaganje rada i evaluacija je osmišljena na način da studenti prezentiraju svoj rad uz izbor digitalnih alata (Word, PowerPoint, Billboard, Jamword) ili bez digitalnih alata (usmenom prezentacijom, likovnim radom, glazbeno-scenskim nastupom).

Dogovaraju se tko će unutar parova ili trojki prezentirati rad grupe. Unutar parova i trojki studenti trebaju međusobno dogovoriti izvedbu u odnosu na osobne sklonosti prema likovnom, glazbenom, dramskom i drugim područjima).

Potiče se konsenzus i dogovor, a ne delegiranje zadatka drugome. Evaluacija zadataka se odnosi na diskusiju svakog uratka te njegovu primjenjivost u radu s djecom. U slučaju kada je nastava na daljinu, u osmišljavanju zadatka vodi

se kriterijem da svi potrebni materijali studentima budu dostupni. Povratne informacije studenata ukazuju da im odgovara nastava tijekom koje osobno iskustvo rada na zadatku mogu prenijeti u neposredan rad s djecom.

	<b>UVAŽAVANJE RAZLIČITOSTI:</b> mogućnost izbora prema preferiranim načinima učenja
	<b>SURADNJA:</b> prilika za vježbanje pregovaranja, donošenja odluka, komunikacijskih vještina

## Kolegij: INTERKULTURALNA KOMUNIKACIJA

Cilj aktivnosti koji se zadaje studentima jest uočiti elemente interkulturalne komunikacije u stručnim i novinskim člancima kako bi se moglo na temelju toga **razviti kritičko mišljenje i zaključivanje**. Aktivnosti prethodi predavanje u kojem nastavnik objasni pojam interkulturalnoga odgoja i obrazovanja i predloži literaturu na temelju koje studenti mogu produbiti svoje znanje o tom posebnom području odgoja i obrazovanja.



Zadatak studenti obavljaju prema unaprijed postavljenim pitanjima. To su: Koja je glavna tema članka? Koje se vrijednosti spominju? **Najvažnije je što oni na temelju istraženog pišu svoj kritički stav na temelju pitanja: Zašto je članak važan za učenje o interkulturalnoj komunikaciji? Mislite li da bi nešto trebalo dopuniti ili drugačije prikazati?**

Studenti su pozvani uočavati inkluzivnost u primjeru teksta. **Njihova samostalna interpretacija u prezentaciji koju pokažu i predstave pred svim studentima u grupi najbolje govori u prilog interkulturalnoj komunikaciji i empatiji koja je potrebna kako bi u tom kontekstu bili kompetentni budući odgojitelji u ustanovi RPOO-a i kako bi djecu naučili u kojoj mjeri i na koji način razmišljati o inkluzivnosti.** Konkretni rezultati u ovoj se aktivnosti ogledaju u razvijanju kompetencije za istraživanje i uočavanje tematike inkluzivnosti u sklopu interkulturalne komunikacije.



Studenti su angažirani samostalno promišljati o temi, odgovorno se ponašati prema postupku stjecanja kompetencija za interkulturalnu komunikaciju gledajući na sebe same, ali i na sve dionike odgojno-obrazovnoga sustava. Angažirani su u iznošenju svoga stava pred drugima (practiciranje iznošenja stava) te na taj način usvajaju različite vrijednosti kao npr. prihvaćanje različitosti, poštivanje tuđega mišljenja, strpljenje i aktivno slušanje, prosocijalno mišljenje.

Aktivnost se može provoditi uz dopunu rada u manjim timovima. Rad u timu pruža razvijanje vrijednosti u širem kontekstu s povratnom informacijom rade li dobro u istom trenutku.

	<b>PROFESIONALNI RAZVOJ</b> razvoj osobnih strategija za rješavanje problema
	<b>SURADNJA:</b> razvoj komunikacijskih vještina i perspektive uključivosti jezik i terminologija u obrazovanju

## Kolegij: LUTKARSTVO I SCENSKA KULTURA

Tijekom kolegija studenti sudjeluju u stvaranju dramske predstave. Jedan je od važnih ciljeva da studenti shvate kako stvaranje dječjih predstava ne treba odražavati rad u profesionalnom kazalištu (u kojemu su zadane uloge i funkcije), već da se može provesti tako da odražava dječju spontanost i dječje stvaralaštvo.



**Naime, u dramskoj pedagogiji postoje metode i tehnike kojima se potiče djecu na komuniciranje i izražavanje različitih slojeva svoga identiteta, osjećaja i misli.** Te metode i tehnike koriste se u nastavnom procesu sa studentima tako da pomoću njih studenti stvaraju vlastitu predstavu.

**Studente se upoznaje s različitim tipovima improvizacija u kojima sudjeluju svi i na taj način stvaraju materijal od kojega se gradi predstava.**




Pri tome studenti biraju vrlo konkretne uloge, ovisno o njihovim sklonostima. Na primjer, studenti skloni pisanju zapisuju tekst koji je nastao improvizacijama (premda je riječ o improvizacijama, važno je da se slijedi neka opća nit teksta, neka tematska ili teksta sidrišta, koja su okosnica improvizacijskoga igranja). Pojedini studenti odlučuju sudjelovati u predstavi kao glumci, drugi odabiru glazbu, treći osmišljavaju i izrađuju scenografiju ili kostime, a ukoliko postoje studenti koji se bave plesom, oni rade koreografiju i tako dalje.



**Na taj način nastaju kratke scenske igre, do 10-ak minuta, u kojima sudjeluju svi. Tijekom godine nastane nekoliko scenskih igara koje studenti javno izvode.** Nakon izvedbe slijedi razgovor o procesu nastanka predstave te o učincima koji je takav rad imao na studente. Posebno je važan dio razgovora sa studentima nakon predstave u kojem **studenti uoče i nauče da je s djecom potrebno raditi tako da djeca kreiraju vlastiti sadržaj, da djeca dobiju priliku razgovarati o stvarima koje ih zanimaju, da samostalno odabiru teme.** U studentskim procjenama ove vrste umjetničkoga projekta prevladavaju dva tipa komentara. Jednu vrstu čine komentari koji se tiču afektivne razine samoga sudjelovanja u projektu, poput: uživala sam, bilo mi je divno, bilo mi je zanimljivo i slično. S druge strane, studenti počinju uvidati koliko je takav način rada važan za cjeloviti razvoj djeteta te kolika je važnost umjetnosti za razvoj djeteta.

**Moje iskustvo, kao i iskustvo mojih studenta, jest da ovakav rad daje izvrsne rezultate, ali što je još važnije, omogućava osobne pomake, rast i razvoj svakoga pojedinca. Osobito je važno da studenti nauče da je bitan cjeloviti razvoj djeteta, u skladu s djetetovim mogućnostima. Nije bitno da svi istovremeno dođu do iste točke, no važno je da se svi krećemo prema naprijed i da odgojitelji znaju kako djeci olakšati da se taj pomak dogodi.** Dramski odgoj omogućuje postizanje ovih ciljeva obrazovanja. Omogućuje odmak od stvarnosti, pomak u drugu ulogu, drugu perspektivu, što ih čini sigurnim načinom na koje pojedinca možemo suočiti s različitim problemskim situacijama. Primjenjiv je u nastavi drugih područja RPOO-a.



	<p><b>UVAŽAVANJE RAZLIČITOSTI:</b></p> <p>studentima se ne nameće uloga koju će imati u procesu stvaranja scenskoga djela, već ju oni sami odabiru s obzirom na svoje sklonosti, preferencije i talente</p>
	<p><b>SURADNJA:</b></p> <p>vrijednost i prednosti suradničkoga rada s drugim kolegama</p> <p>razvoj suradničkih vještina studenata</p>
	<p><b>PODRŽAVANJE UČENJA I RAZVOJA SVE DJECE:</b></p> <p>usmjeravanje studenata na holistički pristup svakom djetetu</p>

## Kolegij: PEDAGOGIJA



Svake se akademske godine na studij RPOO-a upisuju **studenti iz različitih krajeva Republike Hrvatske**: kontinentalnoga dijela (najviše iz Slavonije), primorskoga dijela (s otoka) te iz Istre. Pri realizaciji seminara, odnosno organizaciji grupnoga rada (ali i na pauzama), studenti se grupiraju prema mjestu boravka, odnosno mjestu dolaska na studij (selo ili grad) i načinu komunikacije (na hrvatskome književnom jeziku ili dijalektalnom govoru). U komunikaciji sa studentima i radom u Psihološkom savjetovalištu Sveučilišta, nastavnica je uočila pokazatelje diskriminacije, stereotipa i predrasuda vezanih za inkluziju (stres zbog omalovažavanja i distanciranja od onih koji dolaze sa sela ili manjeg mjesta na studij ili koriste mjesni govor, a ne hrvatski standardni jezik). U cilju poboljšanja grupne kohezije i timskoga rada, bolje komunikacije, poštivanja različitosti i razvoja empatije, poznavanja i razumijevanja kulturoloških razlika, **u kolegiju se formiranju „miješane“ grupe studenata (iz sela i iz grada te različitih načina komunikacije)**. Nastavnica predlaže izbor seminarske teme i zadataka koji pokazuju bogatstvo Republike Hrvatske kao izvora kulturoloških specifičnosti (i socijalnog okruženja studenata, djece i roditelja) te različitih odgojnih utjecaja koje je potrebno poštivati u kontekstu njihovoga budućeg rada s djecom. **Tijekom izrade seminara studenti su imali priliku upoznati kulturološke razlike i prepoznati osobne stavove i vrijednosti, kao i potrebu za uvažavanjem socijalnoga identiteta svojih kolega.** Potaknuti su na prevladavanje eventualnih osobnih predrasuda u cilju unaprjeđivanja inkluzivnosti odgoja i obrazovanja djece s kojom će u budućnosti raditi. **Aktivnosti su realizirane u integraciji i korelaciji sa sadržajima iz drugih kolegija, grupnim radom na temu „Kulturološke različitosti kao bogatstvo odgojnih utjecaja“.** Studenti su seminare na navedenu temu realizirani tijekom jednog semestra, u tri grupe, izborom jednog od tri postavljena zadatka:



1. zadatak: pronalaženje i interpretiranje poetskih sadržaja te stvaranje malih zbirki poezije pisane dijalektalnim govorom. Zbirke poezije su izradili kao audio-vizualni materijal na način da su studenti (iz različitih krajeva Republike Hrvatske) čitali, interpretirali i snimali poeziju pisanu na dijalektu. Nakon prezentacije seminara, svima su podijeljene zbirke pjesama.
2. zadatak: prikupljanje fotografija i izrada malih audio-vizualnih zbirki glazbenih i plesnih (folklornih) sadržaja uz zvukove tradicionalnih instrumenata. Te su zbirke izradili kao audio-vizualni materijal i svima ih podijelili.
3. zadatak: izrada pozivnice „Budi moj gost“. U različitim mrežnim tehnikama izradili su pozivnice s prikazom svoga mjesta boravka (i vlastitim fotografijama) kojima pozivaju svoje kolege i kolegice sebi u goste.

Postavljeni ciljevi seminara bili su:

1. Teorijski objasniti i argumentirati a) kulturološke različitosti u RH i socijalnom kontekstu kao čimbeniku odgojnih utjecaja (jezik/dijalekt, tradicionalna glazba,



- ples i instrumenti), b) vrijednost individualnih kulturoloških razlika i specifičnosti djece i roditelja c) etičke standarde i smjernice za RPOO i prava djeteta
2. **Planirati i realizirati odgojno-obrazovne ciljeve i zadatke u skladu s odrednicama inkluzivnoga odgoja i obrazovanja:** a) znanje o mogućim predrasudama i stereotipima vezanim za kulturološke različitosti (kao čimbenicima odgojnih utjecaja), b) odabir primjerenih strategija i vještina interpersonalne komunikacije s ciljem uspostavljanja uvažavanja različitosti među djecom i u komunikaciji s roditeljima, c) razvoj vještina timskoga rada s kolegama i kolegicama različitoga socijalnog identiteta.
  3. Objasniti važnost cjeloživotnoga obrazovanja: stjecanje kompetencija za implementaciju znanja i vještina inkluzivnoga odgojnog djelovanja.

Studenti su upoznali moguće odgojno-obrazovne sadržaje na zadanu temu, prednosti poznavanja kulturoloških specifičnosti pojedinoga kraja Republike Hrvatske (u govoru, poeziji, tradicionalnom plesu, glazbi i narodnim instrumentima) te načine na koje ih mogu prezentirati djeci, poštujući individualne razlike glede socijalnoga konteksta iz kojega dolaze. Izradom audio-vizualnih materijala na zadanu temu mogli su primijeniti i dopuniti svoje znanje iz kolegija Upotreba IKT-a u odgoju i obrazovanju koje će moći koristiti i u radu s djecom na sličnim temama. Iskazali su svoje kreativne i interpretativne sposobnosti na literarnom i glazbenom planu.



Tijekom semestra su sa zadovoljstvom interpretirali svoje uratke stvarajući ugodnu radnu atmosferu, međusobno su se bolje upoznali, proširili svoje socijalne kontakte, uspostavili nova prijateljstva i suradnju bez obzira na mjesto iz kojega dolaze na studij. Neki od njih su nakon uručene pozivnice, otišli kolegama u goste.

	<b>UVAŽAVANJE RAZLIČITOSTI:</b> otvorena je mogućnost međusobnog upoznavanja različitosti su iskorištene kao resurs za učenje U redu je „biti drugačiji“, različitost studenata treba poštivati, cijeniti i razumjeti kao potencijal koji poboljšava mogućnosti učenja i dodaje vrijednost zajednicama; treba čuti i cijeniti sva iskustva studenata
	<b>PODRŽAVANJE UČENJA I RAZVOJA SVE DJECE:</b> usmjeravanje studenata na prepoznavanje vlastitih predrasuda i stereotipa te načina na koje su povezani s RPOO-om
	<b>PROFESIONALNI RAZVOJ</b> doprinos razvoju samopouzdanja, doživljaja kompetencije i vrijednosti učenja



## Kolegij: DJEČJA KNJIŽEVNOST



U situacijama kada u nastavi sudjeluju studenti s određenim tjelesnim invaliditetom potrebno je kroz nastavu osigurati sadržaje koji su dostupni svima pod jednakim uvjetima. Primjerice, studenti s oštećenjem vida koriste lektire koje su dostupne na e-lektirama u audio obliku kako bi sadržaj mogao biti primjereno korišten kroz potrebnu asistivnu tehnologiju. Jedan od zadataka bio je, primjerice, analiza televizijskoga programa koju se prema potrebi prilagođava za analizu radijskoga programa. Nije bilo prilagođavanja kriterija kvalitete za potrebe inkluzivnosti, nego samo prilagođavanja sadržaja jer se kvaliteta mora osigurati. Međutim, neovisno o različitim potrebama, na kolegiju svi studenti imaju mogućnost korištenja besplatnih lektira jer su onda dostupne svima na jednak način. To su uglavnom stariji naslovi, ali svejedno su korisni. Kada neki noviji naslov nije dostupan na e-lektiri, studenti ih posuđuju ili čitaju u knjižnici. Za izborne lektire bira se bar dio naslova koji su dostupni svim studentima. E-lektire mogu čitati kako god žele – preko mobitela, računala, tableta. Važna je dostupnost nastavnih materijala svima pod jednakim uvjetima.






Iako se inkluzivne teme ne spominju, one se obrađuju na seminarima kolegija usmjerenih na dječju književnost i medijsku kulturu. **Studenti, primjerice, analiziraju slikovnice pri čemu nailaze na različite problemske situacije prihvaćanja drugih i različitih ili osoba sa specifičnim teškoćama, osoba različitoga fizičkog izgleda i slično. Imamo cijeli niz problemskih slikovnica koje se bave određenim gledištima drugosti u što bi onda išla i inkluzivnost.** Takav materijal, prilagođen za ranu i predškolsku dob, sadržajem ide k tome da se uočena problemska situacija riješi, da se uklapanje i prihvaćanje dogodi, da svi shvate da različitost postoji. Isti sadržaj za školsku dob zalazi više u samu dubinu problema pri čemu ne mora uvijek biti sve pozitivno riješeno. Tako studenti imaju priliku razmišljati o nekim temama o kojima uobičajeno ne razmišljaju, sve dok se ne susretnu s istim temama u praksi. Književnost je studentima dobar medij za takve teme, ali i djeci, kasnije u praksi.



**Studenti se angažiraju i na drugačije načine. Svake godine mogu sudjelovati u nacionalnoj kampanji za poticanje čitanja od najranije dobi. Radi se o kampanji „Čitaj mi“ koja se ostvaruje u suradnji s Gradskom i sveučilišnom knjižnicom u Osijeku. Počinje se s pripremanjem slikovnice i čitanjem djeci. To mnogim studentima bude prvi odlazak u Gradsku knjižnicu. Sama aktivnost osmišljena je na način da studenti zajedno s nastavnikom pripreme slikovnicu koju čitaju u parku onoj djeci koja se tamo zateknu. U takvim situacijama nastavnik studente upoznaje na jedan drugačiji način. Nekad budu nesigurni jer čitaju i izlažu sebe djeci koju ne poznaju, djeci koja su različite dobi i to u okruženju koje nije dječji vrtić ili školski razred. Međutim, neki se baš u takvim aktivnostima jako dobro snađu i opuste. Jedno je kada se o slikovnici priča na satu, ali kada oni taj tekst prenose djetetu, onda su i sami svjesni kako moraju biti**

puno spremniji na puno više od samog čitanja slikovnice. **U takvim situacijama pokazuju svoju vještinu improvizacije, kreativnosti i zaista mogu pokazati sebe. Neki studenti i nakon završetka ovakvih aktivnosti ostanu volontirati i čitati djeci.** Ponekad se u sklopu kolegija posjećuje bolnica i ordinacija pedijatrije te studenti na tim mjestima čitaju djeci. Svake se godine bira drugačija lokacija na kojoj se provodi kampanja. Međutim, ulazak u službene prostore zahtijeva dodatni trud, dobivanje privole, točnu vremensku organizaciju te posebnu pripremu studenata te je ponekad problem naći i dodatno vrijeme za kvalitetnu pripremu.

	<p><b>FLESKIBILNOST POUČAVANJA</b> primjena univerzalnog dizajna učenja</p>
	<p><b>UVAŽAVANJE RAZLIČITOSTI:</b> studenti imaju priliku učiti o različitostima i različitim problemima s kojima će se susretati u profesionalnom radu  važne informacije o raznolikosti studenata (koje proizlaze iz potreba potpore, kulture, jezika, socio-ekonomskog porijekla itd.)</p>
	<p><b>PROFESIONALNI RAZVOJ</b> sudjelovanje u informalnom učenju, povezivanje s resursima u zajednici</p>

## Kolegiji: INTEGRIRANE METODIKE

Ideji za integriranje pokreta (kineziologije) zajedno s glazbenim i istraživačkim elementima u **javnu aktivnost studenta koju treba realizirati s djecom u odgojnoj skupini određenoga dječjeg vrtića**, prethodilo je praktično iskustvo i želja da se odgojno-obrazovni proces približi stvarnim potrebama neposrednoga rada odgojitelja. Uočeno je da su studenti razmišljali isključivo o kineziološkim zakonitostima tijekom aktivnosti, zanemarujući potrebe djece za cjeloviti razvoj.



**Studenti su za svoju javnu aktivnost dobili zadatak integrirati tri metodike (kineziologija, istraživačka metodika, glazba).** Odgojitelj mentor dodijelio bi određenu temu, a studenti su imali potpunu slobodu u kreaciji aktivnosti.

Nakon što su izradili pripremu za aktivnost, prezentirali su je predmetnim nastavnicima. Nakon prezentacije i rasprave studenti su eventualno korigirali određene dijelove te su bili spremni istu realizirati s djecom u dječjem vrtiću, odnosno odgojnoj skupini. **Cilj je bio razmišljati „integrirano“ kako bi shvatili da se tijekom jedne aktivnosti kod djeteta ne mogu izdvojiti određena područja.** Dijete sve doživljava cjelovito i tako treba u samoj pripremi aktivnosti planirati poticaje i okruženja.



Studenti su bili pozitivno iznenađeni kako su u svakom sadržaju mogli „pronaći“ i puno više od elemenata triju navedenih metodika. Ideja da se u jednoj aktivnosti promišlja o tri metodike polučila je izvrsne rezultate. **Studenti su shvatili kako zapravo treba promišljati u pripremi aktivnosti, a posebno da je dijete sve promatra kao jedinstvenu cjelinu. Na taj su način shvatili koliko je bitno da potrebe djeteta trebaju biti na prvom mjestu, a ne sadržaj.** Drugim riječima, i djetetu na taj način osiguravaju inkluzivnost, slobodu da sukladno svojim mogućnostima, potrebama i interesima u istoj aktivnosti „konzumiraju“ sva područja integriranoga kurikula.

	<b>SURADNJA:</b> povezivanje kolegija i suradnja s dječjim vrtićima
	<b>PODRŽAVANJE UČENJA I RAZVOJA SVE DJECE</b> studenti su usmjereni na holistički pristup djetetu

## Kolegij: INKLUZIVNI DJEČJI VRTIĆ



Na uvodnom satu dogovaraju se pravila ponašanja tijekom nastavnoga procesa, izražavaju međusobna očekivanja, od studenata se prikupljaju informacije o temama koje ih najviše zanimaju, a sadržajno su povezane s kolegijem. Na taj način planira se i prilagođava nastavu uvažavajući njihove različite interese uz poticanje međusobnog uvažavanja i suradnje.

Predavanja i vježbe započinju kratkim aktivnostima (ledolomcima) ili videom s ciljem uvođenja u temu, poticanjem interakcije i grupne koheziju među studentima, a oni u budućnosti te aktivnosti mogu iskoristiti u neposrednom radu s djecom, roditeljima ili kolegama.







Tijekom predavanja nastavnik sadržaje prezentira na interaktivan način, koristeći različite video-klipove, digitalne alate (WordWall, kvizove, anketne upitnike) ili kroz iskustvene radionice. Prilikom odabira i izrade sadržaja izabire se font koji je primjeren osobama s disleksijom i astigmatizmom uz upotrebu Open source i Creative commons sadržaja. Sve prezentacije, članci i literatura, kao i poveznice na alate i sadržaje koje se koriste u nastavi, studentima su dostupni na Google Driveu ili u analognom formatu. Tijekom iskustvenih aktivnosti studenti se uključuju dobrovoljno, a u situacijama dijeljenja osobnih informacija nastavnik upućuje studente da imaju slobodu odabira koliko će i koje informacije dijeliti s drugima.



U aktivnostima kao što je igranje uloga (situacije timskih sastanaka s kojima će se susretati u svom budućem radu) studenti se izmjenjuju na pozicijama stručnoga suradnika, roditelja, odgojitelja/učitelja i djeteta s ciljem poticanja empatije i razumijevanja „druge strane“; nakon čega slijedi refleksija i samorefleksija uz argumentiranu raspravu i kritičko promišljanje.



Tijekom vježbi, izlaganja seminarskoga rada ili prikaza iz prakse nastavnik potiče studente na praktičnu primjenu vještina aktivnoga i konstruktivističkoga slušanja tako da koriste tehniku „dobra vijest - loša vijest - dobra vijest“. Studenti tijekom nastave stvaraju bazu materijala koji im mogu biti korisni i upotrebljivi u budućem radu (sažetke znanstvenih i stručnih radova, pedagoške i informativne radionice, osmišljavaju aktivnosti, izrađuju i prilagođavaju didaktička sredstva) pri čemu im je ponuđen izbor između više aktivnosti i uz slobodan izbor suradnika (individualni rad, rad u paru ili timski). Na taj način stječu nove i unaprjeđuju postojeće kompetencije (digitalne, komunikacijske, vještine samoprocjene, timskoga rada).

	<p><b>UVAŽAVANJE RAZLIČITOSTI:</b> usmjeravanje na dogovor, međusobno upoznavanje i poštivanje</p>
	<p><b>FLEKIBILNOST POUČAVANJA</b> primjena univerzalnoga dizajna učenja</p>
	<p><b>PODRŽAVANJE UČENJA I RAZVOJA SVE DJECE</b> studenti se uživljavaju u različite uloge i imaju priliku sagledati različite perspektive</p>
	<p><b>SURADNJA:</b> vježbanje tehnika prihvaćajuće komunikacije</p>

# Kolegij: INFORMACIJSKA I KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA U ODGOJU I OBRAZOVANJU



Vježbe iz kolegija velikim dijelom obuhvaćaju **upoznavanje s dostupnom asistivnom tehnologijom za rad s djecom s različitim teškoćama te praktični rad studenata s aplikacijama Omoguru, Vizualni raspored, Dictation te ICT-AAC aplikacijama.**

Primjer zadatka za studente:

1. izrada vizualnoga rasporeda za djecu s komunikacijskim teškoćama i teškoćama iz spektra autizma u aplikaciji Vizualni raspored
2. u aplikaciji OmoReader prilagoditi radne materijale potrebama djece sa specifičnim teškoćama učenja te vlastitim potrebama
3. pomoću Omoguru proširenja za Google Chrome prilagoditi prikaz sadržaja mrežne stranice koje koriste u radu, prilagoditi ih svojim potrebama i potrebama djece
4. pisanje teksta u aplikaciji Dictation.io.

Kolegij se odvija i preko platforme Moodle. **Na platformi Moodle nalaze se svi sadržaji potrebni za učenje, različiti zadatci, aktivnosti, resursi, testovi.** Većina sadržaja (lekcije, knjige, rječnici, poveznice, igre...) predviđena je za asinkrono učenje, što znači da im studenti mogu pristupiti u vrijeme kad njima to odgovara i pregledavati ih svojim tempom i redoslijedom koji njima odgovara.



**Pri obavljanju grupnih zadataka studenti mogu sami birati način na koji će ih obavljati (uživo, na daljinu, kombinirano) te samostalno biraju predstavnika grupe te način na koji će predstaviti svoje uratke uzimajući u obzir stilove učenja i karakteristike pojedinaca.**

Budući da ovaj kolegij zahtijeva određen stupanj digitalne kompetencije, ponekad se dogodi da se studenti osjećaju nesigurno i nedovoljno kompetentno za obavljanje zadataka koje kolegij zahtijeva. **U takvim se slučajevima studentu uvijek dopušta da zadatke obavlja svojim tempom te mu se, ako to traži i ako okolnosti dopuštaju, posvećuje individualno i po potrebi prilagođava zadatak dok ne uhvati korak s ostalima.**

	<b>FLESKIBILNOST POUČAVANJA</b> upoznavanje studenata s pomoćnom (asistivnom) tehnologijom
	<b>FLESKIBILNOST POUČAVANJA</b> poštovanje preferiranih stilova učenja studenata

## Kolegij: INTEGRIRANI PREDŠKOLSKI KURIKUL



Kroz planiranje i realizaciju metodičkih vježbi u dječjem vrtiću nastavnik studente usmjerava prema **individualnom pristupu pri čemu se studenti upućuju na uvažavanje svake različitosti s kojom se susreću. To su situacije koje nije u potpunosti moguće predvidjeti u nastavi na fakultetu, nego upravo kroz izravno uključivanje u odgojno-obrazovni proces. Samim time, studenti razvijaju kompetencije za konkretne situacije u kojima moraju znati primijeniti osnovna načela i vrijednosti prisutne u sustavu RPOO-a i primjenjive na svu djecu neovisno o individualnim posebnostima.** Na taj način nastojim osigurati uvjete u kojima se svaka različitost jednako uvažava i prema kojoj se odgojno-obrazovni proces oblikuje.



Same metodičke vježbe integriranoga kurikula imaju za cilj osposobiti studente za planiranje, implementiranje i dokumentiranje odgojno-obrazovnoga procesa, interpretaciju i analizu prikupljene dokumentacije te osmišljavanje daljnjih akcija usmjerenih k osmišljavanju kvalitetnog prostorno-materijalnoga okruženja. Vježbe su usmjerene na nekoliko međusobno povezanih osnovnih elementa – prikupljanje dokumentacije o procesu, refleksija o procesu, planiranje i uvođenje novih akcija u proces – sa svrhom osmišljavanja prostorno-materijalnoga okruženja i socijalnih poticaja koji proizlaze iz interesa i potreba djeteta. Samim time studenti mogu planirati intervencije u prostorno-materijalno okruženje tek nakon što uđu u praksu što je ponekad veoma izazovno za studente. **Student sve nabrojeno čini uz pomoć i mentorstvo odgojitelja i nastavnika te u paru s drugim studentom. Oba studenta imaju iste zadatke, ali djeluju kao tim - međusobno se dogovaraju, nadopunjuju, zajednički planiraju i izvode cjelokupne vježbe. Rad u paru osigurava studentima podršku u svim fazama praktične nastave. Suradnja s mentorom odgojiteljem i nastavnikom studentu osigurava iskustvo podrške, suradnje i kritičke rasprave koja se od njega očekuje u budućem radu.**

Student provodi 4 dana (kroz 4 tjedna) u neposrednom radu s djecom pri čemu promatra, prati i prikuplja različite etnografske zapise o dječjim aktivnostima, dječjem učenju i dječjem stvaranju značenja. Nakon svakog dana provedenog u neposrednom radu s djecom, studentski par, odgojitelj, nastavnik i dio studenata, koji su istovremeno uključeni u proces, ali s drugim parom, zajednički analiziraju prikupljenu dokumentaciju te na tim osnovama planiraju daljnje akcije. One podrazumijevaju razvijanje postojećih prostorno-materijalnih uvjeta kao i stvaranje novih (novi centri, novi poticaji i sl.). **Zajednička refleksija prilika je za razvijanje suradničkih odnosa sa sustručnjacima, timskog rada i kritičke rasprave, razvoja komunikacijskih vještina te uopće suradničkoga učenja kao osnove razvoja refleksivne prakse.** Na taj se način studente usmjerava na uvažavajuću i konstruktivnu komunikaciju. Okruženje za takav oblik suradnje, u kojemu je konstruktivna povratna informacija dobrodošla i pozitivno usmjerena, mora biti dovoljno sigurno za studente jer tijekom rasprave izlažu svoje različite

interpretacije koje počivaju na njihovim stavovima, uvjerenjima i vrijednostima.



Kako se vježbe primiču kraju, **uočava se odmak od osobnih, prema profesionalno usmjerenim stavovima i vrijednostima, odnosno mijenja se cjelokupna studentova slika o djetetu.** Taj je razvoj jedan od najznačajnijih elemenata vježbi. Prepoznavanjem i uvažavanjem tih pomaka u njihovu profesionalnom identitetu podržava se njihov daljnji razvoj.

**Tijekom trajanja vježbi, student vodi dnevnik u koji bilježi i analizira dječje aktivnosti, kao i dokumentaciju svojih aktivnosti.** Po završetku vježbi studenti predaju dnevnik vježbi u kojemu su saželi cjelokupni tijek procesa, argumentirano opisali svoje akcije i intervencije u kurikulumu i pri tome koristili suvremenu literaturu kao teorijsku podlogu.

	<b>UVAŽAVANJE RAZLIČITOSTI:</b> djeca kao izvor za učenje o različitosti djeca uče na različite načine i oni se mogu koristiti za podršku vlastitom učenju
	<b>SURADNJA:</b> student stječe iskustvo dobiti suradnje i timskoga rada
	<b>PROFESIONALNI RAZVOJ</b> dokumentiranje i razumijevanje procesa osobnog i profesionalnog razvoja



# Literatura

- Bouillet, D. (2010). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bouillet, D., Hren, D., Maglica, T., Sunko, E. (2021). Analiza inkluzivnosti studijskih programa za inicijalno obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Bouillet, D. (2019). Inkluzivno obrazovanje – odabrane teme. Zagreb: Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Domović, V., Brajković, S., Bouillet, D. (2021). *Unaprjeđivanje inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi: Kurikul za edukatore sveučilišnih nastavnika*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Etički kodeks Sveučilišta u Zagrebu (2007). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, [https://www.hrstud.unizg.hr/images/50014335/Eticki\\_kodeks-1.pdf](https://www.hrstud.unizg.hr/images/50014335/Eticki_kodeks-1.pdf)
- Europska agencija za posebne odgojno-obrazovne potrebe i inkluzivno obrazovanje (2012). *Teacher Education for Inclusion: Profile of Inclusive Teachers*. Odense, Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education.
- Federici, S., Borsci, S., Mele, M. (2013). Environmental Evaluation of a Rehabilitation Aid Interaction under the Framework of the Ideal Model of Assistive Technology Assessment Process. *Human-Computer Interaction*, 1 (8004), 203-210.
- Forlin, Ch., ed. (2012). *Future directions for inclusive teacher education*. Abington & New York: Routledge.
- Johnstone, K. (2014). *Access to School and the Learning Environment II - Universal Design for Learning (Webinar 11 - Companion Technical Booklet)*. New York: United Nations Children's Fund (UNICEF).
- Kim, G.J., Lindeberg, J. (2012). Inclusion for innovation: The potencial for diversity in teacher education. U: Ch. Forlin (ur.), *Future directions for inclusive teacher education*. Abington & New York: Routledge, str. 93-101.
- Klemenčič, M., Pupinis, M., Kirdulytė, G. (2020). 'Mapping and analysis of student-centred learning and teaching practices: usable knowledge to support more inclusive, high-quality higher education', NESET report, Luxembourg: Publications Office of the European Union. doi: 10.2766/67668.
- Kobolt, A., Žižak, A. (2007). Timski rad i supervizija timova. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 14, 2, 367-386.
- La, H., Dyjur, P., Bair, H. (2018). *Universal design for learning in higher education*. Calgary: Taylor Institute for Teaching and Learning, University of Calgary.
- O'Donnell, V.L. (2016). Organisational change and development towards inclusive higher

- education. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 8 , 1, 101 – 118.
- Opertti, R., Brady, J., Duncombe, L. (2012). Interregional discussions around inclusive curriculum and teachers in light of the 48<sup>th</sup> International Conference on education. U: Ch. Frolin (ur.), *Future directions for inclusive teacher education*. Abington & New York: Routledge, str. 183-191.
- Ortiz Colón, A.M., Agreda Montoro, M., Colmenero Ruiz, M.J. (2018). Toward inclusive higher education in a global context, *Sustainability*, 10, 2670, doi:10.3390/su10082670.
- Rodríguez, H.T. (2012). Seven essential components for teacher preparation programs for inclusion. U: Ch. Frolin (ur.), *Future directions for inclusive teacher education*. Abington & New York: Routledge, str. 93-101.
- Romero Chávez, S.A., Bowen Quijije, K.K. (2018). A Challenge for Teachers of Inclusive Higher Education: Faculty of Humanistic and Social Sciences in UTM. *International Research Journal of Management, IT & Social Sciences*, 5, 2, 129-135.
- Rose, D.H., Harbour, W.S., Johnston, C. ., Daley, S. ., Abarbanell, L. (2006). Universal design for learning in postsecondary education: reflections on principles and their application. *Journal of Postsecondary Education and Disability*, 19(2), 135 – 151.
- Thomas, L., May, H. (2010). *Inclusive learning and teaching in higher education*. York: The Higher Education Academy.
- UNESCO (1994). *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. <https://www.european-agency.org/sites/default/files/salamanca-statementand-framework.pdf>
- Vlahović-Štetić, V., Kamenov, Ž. (2016). Kako ostvariti željene ishode u studijskim programima? Priručnik za sveučilišne nastavnike. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Watkins, A., Donnelly, V. (2012). Teacher education for inclusion in Europe: Challenges and opportunities. U: Ch. Frolin (ur.), *Future directions for inclusive teacher education*. Abington & New York: Routledge, str. 192-202.
- Wood, D. (2015). Problematizing the inclusion agenda in higher education: Towards a more inclusive technology enhanced learning model. *First Monday*, 20, 9, doi: DOI: <https://doi.org/10.5210/fm.v20i9.6168>
- Zakon o suzbijanju diskriminacije. *Narodne novine*, 85/08; 112/12.



